

DIGITALES ARCHIV

ZBW – Leibniz-Informationszentrum Wirtschaft
ZBW – Leibniz Information Centre for Economics

Periodical Part

Norsk industri ... bunnen er nådd / Statistisk Sentralbyrå ; 2015

Provided in Cooperation with:

Statistics Norway, Oslo

Reference: Norsk industri ... bunnen er nådd / Statistisk Sentralbyrå ; 2015 (2016).

This Version is available at:

<http://hdl.handle.net/11159/3020>

Kontakt/Contact

ZBW – Leibniz-Informationszentrum Wirtschaft/Leibniz Information Centre for Economics
Düsternbrooker Weg 120
24105 Kiel (Germany)
E-Mail: [rights\[at\]zbw.eu](mailto:rights[at]zbw.eu)
<https://www.zbw.eu/econis-archiv/>

Standard-Nutzungsbedingungen:

Dieses Dokument darf zu eigenen wissenschaftlichen Zwecken und zum Privatgebrauch gespeichert und kopiert werden. Sie dürfen dieses Dokument nicht für öffentliche oder kommerzielle Zwecke vervielfältigen, öffentlich ausstellen, aufführen, vertreiben oder anderweitig nutzen. Sofern für das Dokument eine Open-Content-Lizenz verwendet wurde, so gelten abweichend von diesen Nutzungsbedingungen die in der Lizenz gewährten Nutzungsrechte.

<https://zbw.eu/econis-archiv/termsfuse>

Terms of use:

This document may be saved and copied for your personal and scholarly purposes. You are not to copy it for public or commercial purposes, to exhibit the document in public, to perform, distribute or otherwise use the document in public. If the document is made available under a Creative Commons Licence you may exercise further usage rights as specified in the licence.

Lars Petter Berg og Mahta Sourì

Norsk industri 2015

Etter den søte kløe, kommer den sure svie

Lars Petter Berg og Mahta Souri

Norsk industri 2015
Etter den søte kløe,
kommer den sure svie

(Rettet 8. juli 2016)

Statistiske analyser

I denne serien publiseres analyser av statistikk om sosiale, demografiske og økonomiske forhold til en bredere leserkrets. Fremstillingsformen er slik at publikasjonene kan leses også av personer uten spesialkunnskaper om statistikk eller bearbeidingsmetoder.

© Statistisk sentralbyrå
Ved bruk av materiale fra denne publikasjonen skal Statistisk sentralbyrå oppgis som kilde.
Publisert 4. juli 2016.
Rettet 13. september 2016, side 5 og 6.

ISBN 978-82-537-9354-2 (trykt)
ISBN 978-82-537-9355-9 (elektronisk)
ISSN 0804-3221

Omslag: Siri E. Boquist
Trykk: Statistisk sentralbyrå

Standardtegn i tabeller	Symbol
Tall kan ikke forekomme	.
Oppgave mangler	..
Oppgave mangler foreløpig	...
Tall kan ikke offentliggjøres	:
Null	-
Mindre enn 0,5 av den brukte enheten	0
Mindre enn 0,05 av den brukte enheten	0,0
Foreløpig tall	*
Brudd i den loddrette serien	—
Brudd i den vannrette serien	

Forord

Denne publikasjonens hovedformål er å gi en oversikt over den kortsiktige produksjonsutviklingen i norsk industri, med hovedvekt på året 2015. Publikasjonen ble for første gang publisert i 2014 og inneholder en rekke nøkkeltall for industrien, med en klar hovedvekt på industriproduksjonen. I årets publikasjon er det en noe lengre del om industriomsetningen i 2015 enn tidligere, samtidig som det er inkludert en seksjon om bruken av innleid arbeidskraft i industrien.

Publikasjonen er bygd opp gjennom bruk av tekst, tabeller og figurer, og skal kunne leses og forstås av en bred leserkrets uten spesifikk fagkunnskap om de temaene som berøres. Publikasjonen inneholder i tillegg statistikk om produksjonsutviklingen innenfor euroområdet og de andre skandinaviske landene.

Tallmaterialet som ligger til grunn for rapporten er i all hovedsak offentlig tilgjengelig på Statistisk sentralbyrås hjemmesider.

Takk til Jan Henrik Wang, Eduardo Andreassen, Kristina Frändén (Statistiska centralbyrån), David Lööv (Statistiska centralbyrån) og Laura Mie Jensen (Danmarks Statistik) for nyttige innspill.

Statistisk sentralbyrå, 21. juni 2016

Christine Meyer

Sammendrag

Produksjonen i norsk industri falt med 3,5 prosent fra 2014 til 2015. Denne nedgangen står i klar kontrast til produksjonsoppgangen på 3,3 prosent fra 2013 til 2014. Lavere investeringsaktivitet i Nordsjøen og fallende oljepriser har påvirket produksjonen i de petroleumsrettede leverandørnæringene i industrien, og spesielt næringen bygging av skip og oljeplattformer. En produksjonsnedgang på 17 prosent innenfor denne næringen er den viktigste årsaken til det totale produksjonsfallet i industrien i 2015.

Ser vi på de andre industrinæringene, var det produksjonsnedgang i hele 11 av 15 industrinæring i 2015 sammenlignet med 2014. Kun 3 næringer hadde produksjonsvekst i 2015 sammenlignet med 2014: Trelast- og trevareindustri, oljeraffinering, kjemisk og farmasøytisk industri samt annen verkstedsindustri.¹

Ser vi på produksjonsutviklingen i Sverige og Danmark sammenlignet med Norge, har begge landene hatt produksjonsvekst fra 2014 til 2015, på henholdsvis 3,3 og 2,3 prosent. Når vi sammenligner Norge med landene i eurosonen, ser vi en produksjonsoppgang i eurosonen på 2,6 prosent fra 2014 til 2015.

Andre nøkkelindikatorer for utviklingen i industrien viser også nedgang fra 2014 til 2015. Investeringene i industrien gikk ned 5,5 prosent fra 2014 til 2015. Lavere investeringer innenfor næringsmiddel-, drikkevare- og tobakksindustrien bidro mest til denne nedgangen. Industriomsetningen på sin side falt med 1,4 prosent fra 2014 til 2015. Det var hjemmemarkedet som stod for nedgangen med et fall på 4,4 prosent, mens det var en omsetningsvekst på 3,1 prosent i eksportmarkedet. Sysselsettingen i industrien gikk ned 2,2 prosent i samme periode.²

Bruken av innleide arbeidere i industrien gikk betydelig ned fra 2014 til 2015, med 19 prosent. Hovedgrunnen til dette er at innleide arbeidere i størst grad benyttes av virksomheter som leverer produkter og tjenester til petroleumsnæringen. Fallende investeringsaktivitet i Nordsjøen siden slutten av 2013 har ført til mindre aktivitet blant virksomheter som er storbrukere av innleid arbeidskraft. I dårlige tider er det gjerne innleide arbeidere som ryker først.

¹ Avsnittet er rettet 13. september 2016.

² Sysselsettingstall er hentet fra kvartalsvis nasjonalregnskap (<http://www.ssb.no/knr>) og investeringstall er hentet fra kvartalsvis investeringsstatistikk (<http://www.ssb.no/kis>).

Abstract

Production in Norwegian manufacturing decreased by 3.5 per cent from 2014 to 2015. This is in strong contrast to the 3.3 per cent increase from 2013 to 2014. Lower investment activities in the North Sea and falling oil prices have affected production in the petroleum-related supplier industries, especially the ships, boat and oil platforms industry. A 17 per cent fall in this industry is the main cause of the total decline in manufacturing production in 2015.

Apart from the suppliers to the oil and gas sector industries, 11 out of 15 industries showed a decline in 2015 compared with 2014. Only three industries had growth during this period: wood and wood products; the grouping refined petroleum products, basic chemicals, and chemical and pharmaceutical products; and transport equipment.¹

In terms of production development in Sweden and Denmark compared with Norway, both countries had growth from 2014 to 2015, with 3.3 and 2.3 per cent respectively. A comparison of Norway with euro zone countries shows a 2.6 per cent decline in production in the euro zone from 2014 to 2015.

Other key indicators of developments in the manufacturing industry also showed a decline from 2014 to 2015. Investment in manufacturing edged down 5.5 per cent from 2014 to 2015. Lower investments in the food, beverage and tobacco industry contributed most to the decline. Moreover, the total turnover in manufacturing also decreased by 1.4 per cent. A 3.1 per cent growth in the export market was not enough to offset a 4.4 per cent decline in the domestic market. Employment in the manufacturing sector also went down 2.2 per cent in this period.

The recruitment of contract workers in manufacturing production edged down 19 per cent from 2014 to 2015. A significant part of the decline is due to a reduction in activity levels among suppliers to the oil and gas sector industries, which are the largest employers of contract workers. A falling investment rate in the North Sea since the end of 2013 has led to a drop in activities among these industries, and in such difficult times it is the contract workers who are the first to lose out.

---

¹ The paragraph was corrected on 13 September 2016.

Innhold

Sammendrag	5
Abstract	6
1. Oljedrevet nedgang i norsk industriproduksjon	9
2. Produksjonen i de ulike industrinæringene	13
3. Betydelig svakere utvikling i Norge sammenlignet med euroområdet	25
4. Andre indikatorer	29
5. Regionale forskjeller i verdiskaping og sysselsetting i industrien	37
6. Mindre innleid arbeidskraft i industrien i 2015	41
Referanser	47
Figurregister	49
Tabellregister	50

1. Oljedrevet nedgang i norsk industriproduksjon

Tabell 1.1. **Oversikt over utviklingen i industrien. 2015¹**

Industri	Produksjon	Investering	Sysselsetting	Omsetning
Næringsmiddel-, drikkevare- og tobakksindustri	~	-	~	+
Tekstil-, beklednings- og lærvareindustri	-	~	~	~
Trelast- og trevareindustri	~	+	~	+
Papir- og papirvareindustri	-	-	~	-
Trykking og grafisk industri	-	-	-	~
Oljeraffinerer, kjemisk og farmasøytisk industri	+	+	~	-
Gummi, plast og mineralsk industri mv.	-	~	~	+
Metallindustri	-	+	~	+
Metallvareindustri	-	-	-	-
Dataindustri og elektrisk utstyrsindustri	-	+	~	~
Maskinindustri	-	-	-	-
Bygging av skip og oljeplattformer	-	-	-	-
Annen verkstedsindustri	+	-	~	+
Maskinreparasjon og -installasjon	-	-	~	-
Møbelindustri og annen industri	-	-	~	-
Oppgang (+)	2	4	0	5
Nedgang (-)	11	9	4	7
Uendret (~)	2	2	11	3

¹ En endring på mindre enn +/- 2 prosent omtales som «uendret».

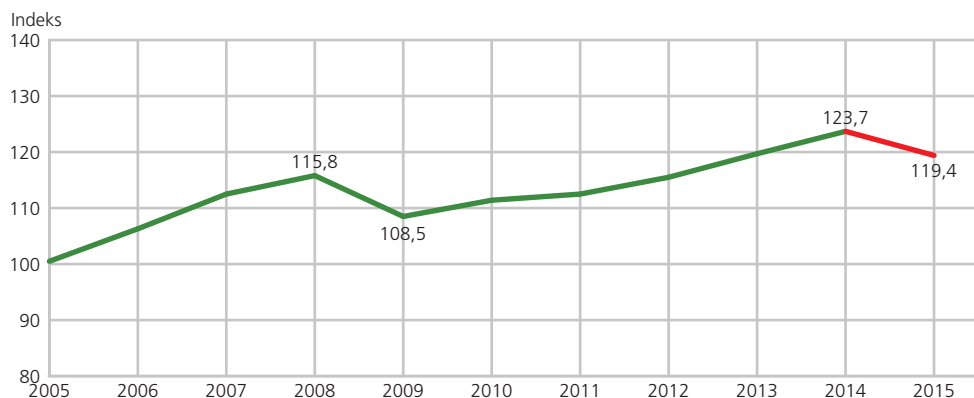
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

I dette avsnittet presenteres en enkel oversikt over utviklingen i norsk industri. Fokuset vil i all hovedsak være på utviklingen i norsk industriproduksjon, målt ved produksjonsindeksen (PII).

Produksjonen i norsk industri har de seneste årene gått nokså bra. Som det fremkommer av figur 1.1 har produksjonsvolumet i industrien steget jevnt siden 2009 og frem til 2014. Mye av grunnen til dette skyldes høy produksjon i de

Produksjonsindeksen: Viser produksjonsvolumet i industrien, og formålet med indeksen er å måle månedvis utvikling i verdiskaping. Verdiskaping i produksjonsindeksen er uttrykt som bearbeidingsverdi til faktorpriser, forklart som bruttoproduksjon minus vareinnsats eksklusive subsidier og avgifter.

I praksis er det krevende å observere faktisk verdiskaping på månedsbasis. Derfor brukes bedriftenes produksjon i fysiske kvanta eller utførte timeverk som indikator. Det forutsettes dermed at det er et stabilt forhold mellom produksjonen og vareinnsatsen over et år.

Figur 1.1. **Produksjonsindeks for industrien. 2005-2015 (2005=100)**

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

petroleumsrettede leverandørnæringene som leverer produkter til olje- og gasssektoren. Høy aktivitet og store investeringer på norsk sokkel over lengre tid har tillatt dette. I 2015 er situasjonen i industrien snudd på hodet: Siden 2014 har produksjonen i norsk industri falt med 3,5 prosent.¹ Det er særlig en kraftig produksjonsnedgang i næringen bygging av skip og oljeplattformer som er grunnen til den totale nedgangen i industriproduksjonen: Fra 2014 til 2015 falt produksjonen innenfor næringen med hele 17 prosent.

Som det fremkommer av figur 1.2 er det nedgang i hele 11 av 15 industrinæringene i 2015. Størst er nedgangen i bygging av skip og oljeplattformer. Virksomheter innenfor næringen leverer stort sett produkter til olje- og gasssektoren, og produksjonen påvirkes derfor i stor grad av aktivitetsnivået på norsk sokkel. Allerede i 2013 begynte man å se et fall i oljeinvesteringene. Et høyt kostnadsnivå over flere år i petroleumsnæringen hadde ført til fallende lønnsomhet over lengre

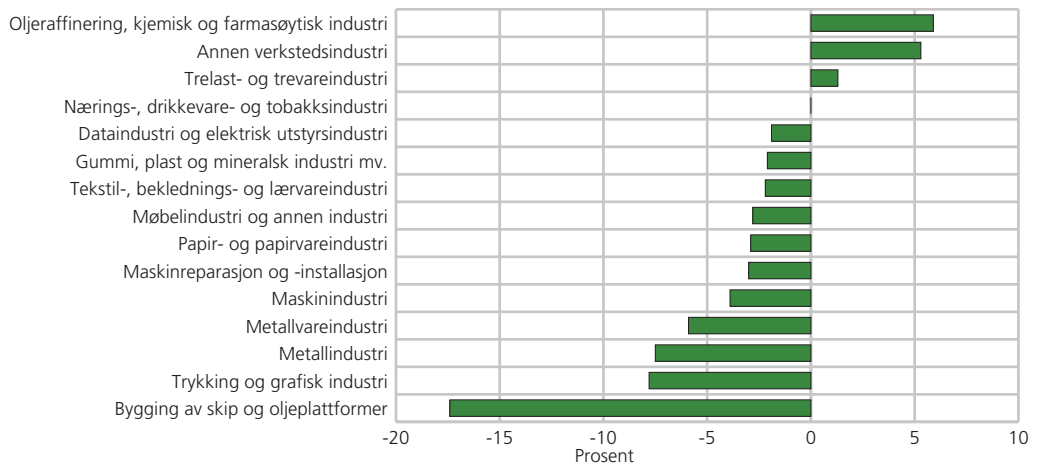
¹ Dette er ifølge kalenderjusterte tall. For en nærmere forklaring av hva som menes med dette, se egen faktaboks.

Kalenderjustert indeks/serie: At man justerer for virkedager og bevegelige helligdager, som for eksempel påske og pinse som kan falle forskjellig hvert år. Dette gjøres for å kunne sammenligne 12-månedersendringens underliggende konjunkturutvikling når vi ser bort fra endringer som stammer fra kalenderbestemte effekter (f. eks lav aktivitet grunnet ferie). Vi bruker også kalenderjusterte tall når vi skal se på årsendring. Årsaken er at antall virkedager kan variere fra år til år, i tillegg til at skuddår vil ha innvirkning på årsgjennomsnittet.

tid. I midten av 2014 begynte også oljeprisen å falle, og fra 2014 til 2015 falt den med hele 30 prosent målt i norske kroner (Mælum og Engebretsen 2016). Konsekvensene av dette ble at olje- og gassnæringen reduserte etterspørselen etter produkter fra virksomheter innenfor petroleumsrettet leverandørindustri.² Dette gikk spesielt hardt utover næringen bygging av skip og oljeplattformer.

² Se også SSBs egen artikkel om utviklingen innenfor petroleumsrettet leverandørindustri: <http://www.ssb.no/energi-og-industri/artikler-og-publikasjoner/sterk-vekst-for-leverandorindustri-og-utvinningstjenester-2010-2013>

Figur 1.2. Prosentvis endring for samtlige industrinæringer i produksjonsindeksen. 2014-2015

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

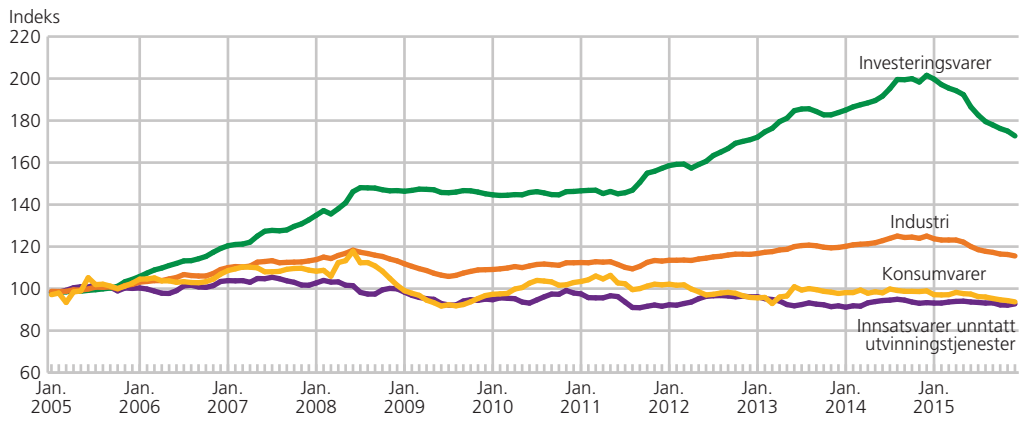
Ellers ser vi av figuren at, i likhet med de seneste årene, det fremdeles er svak produksjonsutvikling i typiske eksportrettede og konkurranseutsatte næringer, som papir- og papirvareindustrien, metallindustrien og tekstil-, beklednings- og lærvareindustrien. Når det er sagt er nedgangen noe lavere fra 2014 til 2015 enn det den har vært tidligere år. Noe av grunnen til dette skyldes at kronen svekket seg ytterligere fra 2014 til 2015, noe som har vært fordelaktig for disse næringene da de omsetter mange av produktene sine på det internasjonale markedet.³

³ Setningen er rettet 8. juli 2016.

2. Produksjonen i de ulike industrinæringene

Figur 2.1. Produksjonsutvikling innenfor de ulike varekategoriene. Januar 2005-december 2015. Sesongjustert tre måneders glidende gjennomsnitt¹. (2005=100)

¹ Indeksverdi for periode m er gjennomsnitt av periode m, m-1 og m-2.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Norske industrivirksomheter produserer en rekke ulike produkter; alt fra aluminium til sportsartikler. All produksjonen som foregår i de ulike virksomhetene lar seg naturlig plassere i forskjellige kategorier, basert på sluttanvendelsen av produktene

Main Industrial Groupings (MIGs):

Eurostats klassifisering av industrinæringene etter varetyper. Inndelingen plasserer de ulike næringene i industrien i ulike kategorier basert på sluttanvendelsen av produktene den enkelte produsent produserer. De ulike varetypene er investeringsvarer, innsatsvarer, konsumvarer (varige og ikke-varige) og energivarer.

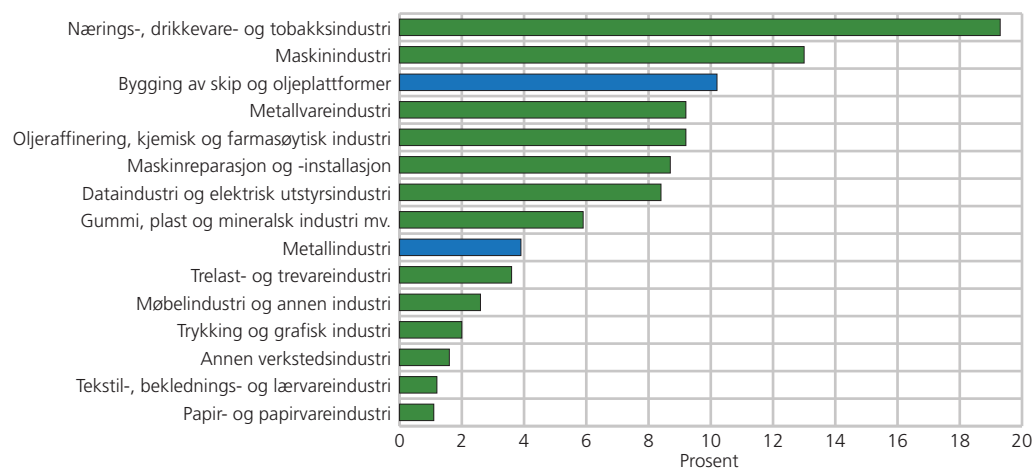
den enkelte virksomhet produserer. De ulike kategoriene vi anvender til en slik beskrivelse er investeringsvarer, innsatsvarer og konsumvarer. For eksempel vil en virksomhet som produserer primæraluminium bli klassifisert i kategorien innsatsvarer da produsentens produkt vil inngå i produksjon av andre videreforedledede produkter som inneholder aluminium.

Industrien består av en rekke ulike næringer.¹ Innenfor disse næringene har det

¹ I henhold til standard for næringsgruppering (SN 2007) er *Industri* definert som et næringshovedområde, som igjen består av en rekke næringer.

Figur 2.2. Næringenes vekter i industrien. Prosent. 2015

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

de seneste årene vært store bransjevis forskjeller når det gjelder produksjonsaktivitet. Petroleumsrettede leverandørnæringer, som leverer produkter til olje- og gasssektoren, har i flere år hatt vekst mens andre, særlig tradisjonelle eksportrettede industrinæringer, har opplevd nedgang.² Når vi forsøker å måle det relative forholdet mellom næringene på aggregert nivå i produksjonsindeksen, vektet næringene avhengig av hvor betydningsfull hver av dem er for total industriproduksjon. En stor næring som bygging av skip og oljeplattformer vektet derfor høyere enn en mellomstor næring som metallindustrien, som det fremkommer av figur 2.2. Dette betyr at en

Vekting: I vektningen av næringene i produksjonsindeksen benyttes bearbejningsverdi til faktorpriser fra SSBs årlige industristatistikk som framskrives med tall fra kvartalsvis nasjonalregnskap. Ut fra vektene kan man se betydningen de ulike næringene har, og har hatt, i norsk industri.

prosentvis endring i bygging av skip og oljeplattformer vil slå kraftigere ut for industriproduksjonen samlet sett enn en lik prosentvis endring i metallindustrien.

2.1 Investeringsvarer

Investeringsvarer er den varetypen med høyest vekt i produksjonsindeksen. Grunnen til det er at noen av næringene som produserer investeringsvarer har høyest bearbejningsverdi i industrien (se faktaboks side 37). Typiske produsenter av investeringsvarer er næringer som bygging av skip og oljeplattformer, maskinindustrien, og de som driver med maskinreparasjon og -installasjon. I dagligtalen refereres disse gjerne til som petroleumsrettet leverandørindustri, på grunn av leveranser av produkter og tjenester til olje- og gassnæringen. Tradisjonelt sett har produsenter av investeringsvarer vært lite utsatt for konkurranse fra utenlandske produsenter. Grunnen til dette er at de ofte produserer spesialtilpassede produkter som ikke uten videre kan byttes ut med produkter fra andre produsenter. Eksempler på slike produkter er offshoreinstallasjoner med avansert teknologi og spesialiserte skip og maskiner.

² Se også egen artikkel «Bransjevis forskjeller i industrien»: <http://www.ssb.no/energi-og-industri/artikler-og-publikasjoner/bransjevis-forskjeller-i-industrien>.

Som det fremgår av figur 2.3 har produsentene av investeringsvarer hatt en jevn vekst i produksjonen de seneste årene og frem til 2014. Mye av oppgangen i denne perioden kan tilskrives høye oljepriser og store feltoppgraderinger på norsk sokkel. Dette har ført til høye oljeinvesteringer i samme periode. Fra 2014 til 2015 derimot ser vi at det er produksjonsnedgang innenfor samtlige næringer, med unntak av næringen annen verkstedsindustri. Den bratte grafen, når vi ser på utviklingen fra 2014 til 2015, tilhører bygging av skip og oljeplattformer, som for første gang på flere år har fallende produksjon.

2.1.1 Bygging av skip og oljeplattformer

Bygging av skip og oljeplattformer omfatter blant annet bygging, innrednings- og installasjonsarbeid av fartøyer, oljeplattformer og moduler, samt bygging av fritidsbåter. Fra 2014 til 2015 falt produksjonen innenfor næringen med 17 prosent. Ingen industrinæringer falt mer i samme periode. Den kraftige nedgangen bør ses i lys av nedgangen i oljeprisen, som slo inn rundt juni 2014, og reduserte investeringer i Nordsjøen siden andre halvdel av 2013. I tiden før 2014 derimot, i perioden 2005-2014, økte produksjonen med 113 prosent, kun avbrutt av en liten nedgang fra 2009 til 2010. Den sterke produksjonsøkningen bør som nevnt ses i lys av veksten i investeringene innenfor olje- og gassutvinning i Norge i samme tidsrom.

2.1.2 Maskinindustri

I likhet med produsenter av skip og oljeplattformer er maskinindustrien produsent av investeringsvarer. Produksjonsutviklingen innenfor maskinindustrien følger samme mønster som bygging av skip og oljeplattformer: Høy produksjon frem til 2014, etterfulgt av nedgang i 2015. I perioden 2005-2014 økte produksjonen med så mye som 120 prosent. Fra 2014 til

2015 derimot falt den med 3,9 prosent. Virksomheter innenfor maskinindustrien driver blant annet med produksjon av maskiner og utstyr til generell bruk, som for eksempel motorer og turbiner, komponenter til hydraulisk og pneumatisk utstyr og andre spesialmaskiner. Fra 2013 til 2014 hadde maskinindustrien høyest prosentvise produksjonsoppgang av samtlige industrinæringer, med 10 prosent.

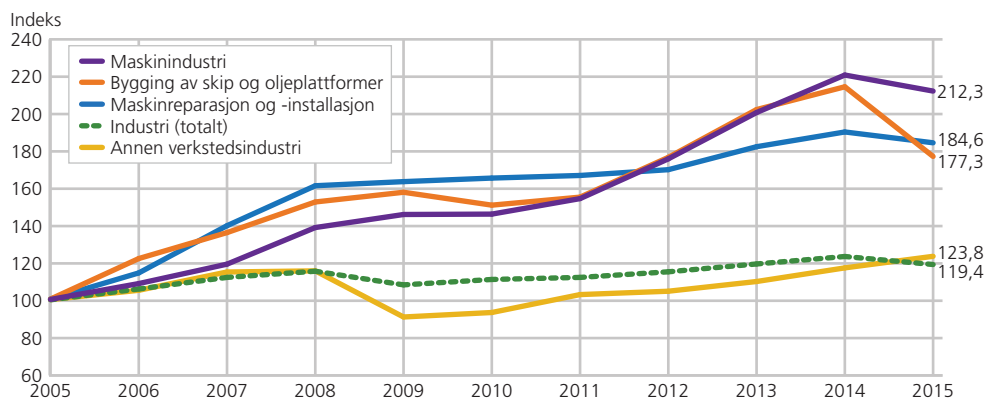
Virksomheter innenfor maskinindustrien produserer og omsetter varer på det internasjonale markedet, og er dermed høyt eksponert for utenlandsk konkurranse. Produktene som produseres er i hovedsak spesialiserte offshoreprodukter der hvert produkt er unikt og produseres på bakgrunn av anbuds konkurranser blant annet fra oljeselskapene. For eksempel så kom i overkant av 50 prosent av omsetningen til maskinindustrien i 2015 fra eksport og de har høye markedsandeler på enkelte spesialiserte produkter som blant annet subsea-løsninger.³

2.1.3 Maskinreparasjon og -installasjon

I likhet med de to foregående næringene er maskinreparasjon og -installasjon nært tilknyttet petroleumsnæringen, og aktiviteten påvirkes derfor av investeringene som gjøres på norsk sokkel. Der de to foregående næringene i stor grad leverer produkter til petroleumsnæringen, leverer virksomheter innenfor næringen maskinreparasjon og -installasjon i størst grad tjenester til oljesektoren. Aktiviteten i næringen består blant annet av reparasjon av maskiner, reparasjon og vedlikehold av borerigger og skip, samt installasjon av industrimaskiner og utstyr. Fra 2014 til 2015 falt produksjonen med 3,0 prosent. Tross

³ For mer informasjon om omsetning innenfor maskinindustrien og andre industrinæringer, se SSBs egne sider om omsetning i industrien: <http://www.ssb.no/ogibkoms>

Figur 2.3. Produksjon av investeringsvarer. 2005-2015 (2005=100)

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

nedgangen det siste året, har næringen hatt en produksjonsvekst de siste 10 årene på 83 prosent.

2.1.4 Annen verkstedsindustri

Virksomheter innenfor næringen annen verkstedsindustri produserer blant annet motorvogner, karosserier og tilhengere samt tilhørende deler og utstyr. Næringen omfatter også produksjon av materiell til jernbane, luftfartøyer og lignende utstyr. Annen verkstedsindustri er den eneste næringen gruppert som produsent av investeringsvarer som hadde produksjonsvekst fra 2014 til 2015, med 5,3 prosent. Fra 2013 til 2014 økte produksjonen med 6,6 prosent. Dermed fortsetter næringen den positive utviklingen de har hatt de seneste årene. Som det fremkommer av figur 2.3 ble næringen rammet av finanskrisens påvirkning på europeisk etterspørsel. Fra 2008 til 2009 falt produksjonen med over 20 prosent. Flere av produsentene i næringen leverer deler til europeisk bilindustri, og de merket i dette tidsrommet sviktende etterspørsel etter produktene sine. Siden bunnnoteringen i 2009 og frem til 2015 har produksjonsvolumet økt med om lag 29 prosent, blant annet fordi den internasjonale etterspørselen

etter bildeler har tatt seg opp igjen etter produksjonsfallet som kom i kjølvannet av finanskrisen.

2.2 Innsatsvarer (uten utvinningstjenester)⁴

En annen varegruppe er *innsatsvarer*. Innsatsvarer er varer som brukes som innsatsfaktorer i produksjonen av andre varer. Typiske produsenter av innsatsvarer er papir- og papirvareindustri og metallindustri. Produsenter av innsatsvarer omtales ofte som tradisjonell eksportrettet industri, da mesteparten av omsetningen kommer fra eksport og de konkurrerer med produsenter fra andre land på det internasjonale markedet. I 2015 kom henholdsvis 68 og 89 prosent av all omsetningen innenfor de to nevnte næringene fra eksportmarkedet.

2.2.1 Trelast- og trevareindustri

Trelast- og trevareindustrien omfatter saging, høvling og impregnering av tre

⁴ I tillegg dekker innsatsvarer næringen tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass. Denne næringen inngår ikke i næringsshovedområdet for industri, og i omtalen av industrielle innsatsvarer ser vi bort fra bidraget fra denne næringen.

og produksjon av varer av tre, kork, strå og flettematerialer. Enkelte virksomheter innenfor næringen utfører aktivitet rettet mot papir- og papirvareindustrien ved at enkelte biprodukter, som for eksempel flis, brukes som innsatsfaktor i produksjonen innenfor papir- og papirvareindustrien. Produksjonsvolumet i trelast- og trevareindustrien var om lag uendret fra 2014 til 2015, med en beskjeden oppgang på 1,3 prosent. Siden 2005 har produksjonen falt med 20 prosent. Noe av denne nedgangen henger sammen med lavere produksjon innenfor papir- og papirvareindustrien i samme periode, som dermed skaper mindre etterspørsel etter trevare- og trelastprodukter.

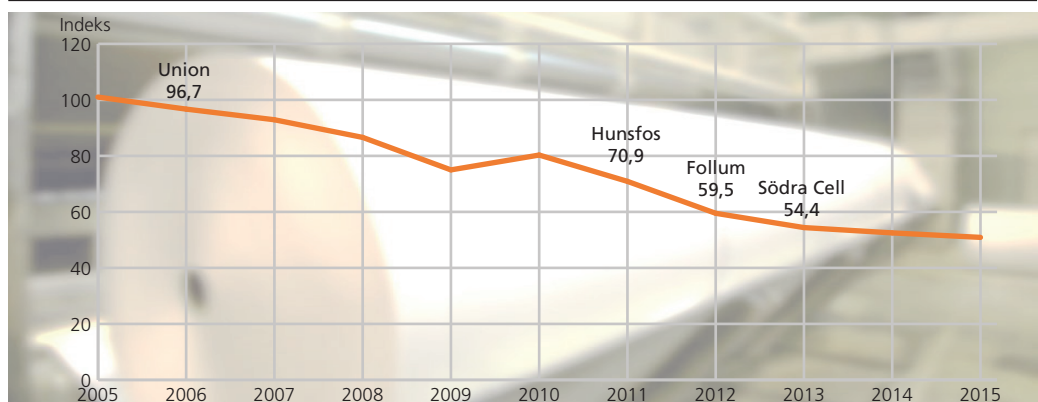
2.2.2 Papir- og papirvareindustri

Papir- og papirvareindustrien på sin side er den industrinæringen med lavest vekt i industrien i 2015. Aktiviteten innenfor næringen omfatter produksjon av papirmasse, papir og papp og produksjon av varer av papir og papp. Det siste året har produksjonen falt med 2,9 prosent. Til tross for en ganske kraftig produksjonsnedgang de seneste årene, har nedgangen avtatt noe. Ser vi på tiårsperioden 2005-2015 har produksjonen falt med nesten 50

prosent. Dette er det største fallet av samtlige industrinæringene i samme periode. Det er flere grunner til den lave aktiviteten i næringen de seneste årene.

For det første er store deler av produksjonen rettet mot utlandet, noe som gjør næringen svært konkurranseutsatt. Etterspørselen etter papir har gått kraftig ned i Europa de seneste årene, blant annet på grunn av økt digitalisering. Overproduksjon har dermed ført til fallende priser og som følge av dette har flere norske virksomheter lagt ned produksjonen eller kraftig redusert produksjonskapasiteten sin (St. meld. nr. 39 2014: 182). Som det fremkommer av figur 2.4, har en rekke større norske virksomheter innenfor papir- og papirvareindustrien lagt ned all produksjon i løpet av de 10 siste årene. I 2006 la papirfabrikken Norske Skog Union i Skien ned all produksjon. Deretter fulgte en rekke større nedleggelse: I 2011 stengte Hunsfos fabrikk i Vest-Agder dørene og året etter la Norske Skog Follum på Ringerike ned all produksjon. I 2013 kom den foreløpige siste store nedleggelsen, da sulfatcellulosefabrikken Södra Cell Tofte valgte å stanse all produksjon. Den nedadgående produksjonen innenfor

Figur 2.4. **Produksjonsindeks for papir- og papirvareindustrien. 2005-2014. Større nedleggelse innenfor papir- og papirvareindustrien er vist i figuren**

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

papir- og papirvareindustrien kan derfor ses i sammenheng med dette.⁵

2.2.3 Metallindustri

Metallindustrien omfatter blant annet aktiviteter i forbindelse med utsmelting og/eller raffinering av jernholdige og ikke-jernholdige metaller av malm, råjern eller skrot. I tillegg inngår produksjon av metallegeringer og superlegeringer ved å tilsette andre kjemiske elementer i rene metaller. Fra 2014 til 2015 falt produksjonen med 7,5 prosent. Metallindustrien er en viktig norsk eksportnæring og produksjonsmengden avhenger i stor grad av utenlandsk etterspørsel. Lønnsomheten bestemmes i stor grad av både innenlands etterspørsel, der kraftpriser er viktige, og av prisutviklingen på metallmarkedet.

Den største nedgangen innenfor næringen kom i 2009. Da falt produksjonen med drøyt 21 prosent i forhold til 2008. Produksjonen tok seg imidlertid en god del opp i 2010 med en økning på om lag 16 prosent. I perioden 2010-2013 falt produksjonen med 15,7 prosent, men dette fallet bør ses på som en naturlig korreksjon

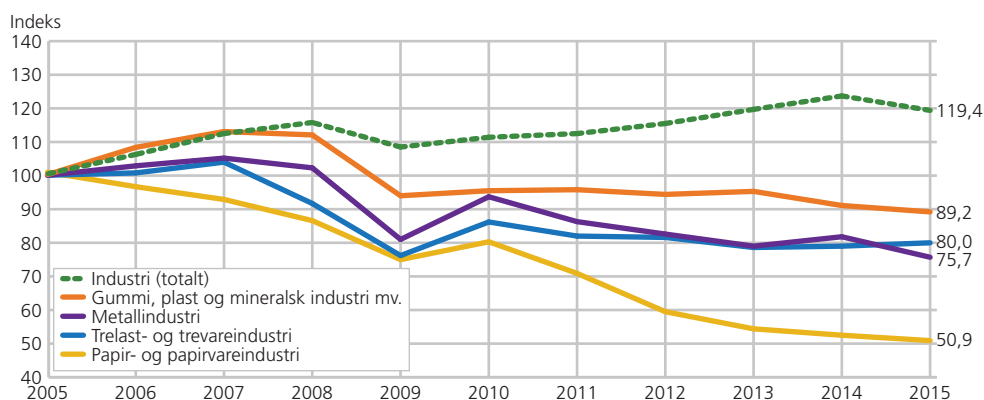
etter forholdsvis høye produksjonsnivåer i 2009 og 2010.

Produksjonsnedgangen i 2015 kommer til tross for en prisvekst på metaller i samme periode på 10 prosent.⁶ Metall omsettes på verdensmarkedet i dollar, og en svekket norsk krone mot dollar på 28 prosent fra 2014 til 2015 forklarer mye av denne prisveksten. Metallprisene økte jevnt fra mars 2014 til mars 2015, men i perioden mars-desember 2015 falt metallprisen sammenhengende. To av grunnene til at metallprisene har blitt presset nedover er at Kina har hatt moderat investeringsvekst i 2015 og en økt bekymring for fremtidig etterspørsel etter metall i tiden fremover (Mælum og Engebretsen 2016).

2.2.4 Gummi, plast og mineralisk industri mv.

Gummi, plast og mineralisk industri mv. er en sammensatt næringsgruppe, der de ulike virksomhetene produserer en rekke ulike produkter. Dette omfatter blant annet produksjon av gummi- og plastprodukter, samt produksjon som vedrører stoff av mineralisk opprinnelse, som for

Figur 2.5. **Produksjon av innsatsvarer. 2005-2015 (2005=100)**

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

⁵ Se også «Bransjevise forskjeller i industrien»: <http://www.ssb.no/energi-og-industri/artikler-og-publikasjoner/bransjevise-forskjeller-i-industrien>.

⁶ Se også produsentprisindeks for olje og gass, industri, bergverk og kraftforsyning: <http://www.ssb.no/ppi>

eksempel glass, betong og asfalt. Mange av produktene benyttes videre som innsatsfaktorer i bygg- og anleggsbransjen, som f. eks sement, glass og isolasjon. Næringsgruppen hadde en produksjonsnedgang fra 2014 til 2015 på 2,1 prosent. Gummi, plast og mineralsk industri mv. har hatt en forholdsvis stabil produksjonsutvikling siden 2009, men har hatt noe nedgang de to siste årene.

2.3 Konsumvarer

I tillegg til investeringsvarer og innsatsvarer har vi *konsumvarer*. Produsenter av konsumvarer produserer varer som konsumeres, og man skiller mellom *ikke-varige* og *varige* konsumvarer. Mat og drikke er eksempler på *ikke-varige* konsumvarer og en typisk produsent av slike varer er næringsmiddel-, drikkevare- og tobakksindustrien. Møbelindustrien på sin side er produsent av *varige* konsumvarer. Den største næringen innen konsumvarer er næringsmiddel-, drikkevare- og tobakksindustrien.

2.3.1 Næringsmiddel-, drikkevare- og tobakksindustri

Næringsmiddelindustrien utgjør absolutt størsteparten av næringsgruppen næringsmiddel-, drikkevare- og tobakksindustri og omfatter blant annet bearbeiding av produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske til matvarer, fôr og drikkevarer til henholdsvis mennesker og dyr og halvfabrikata som ikke direkte kan knyttes til matvarer.⁷

Fra 2014 til 2015 var produksjonen i næringsmiddel-, drikkevare- og tobakksindustrien helt uendret. Dette kommer ikke som noen stor overraskelse, da produksjonen innenfor næringsmiddelindustrien har ligget på et stabilt nivå de

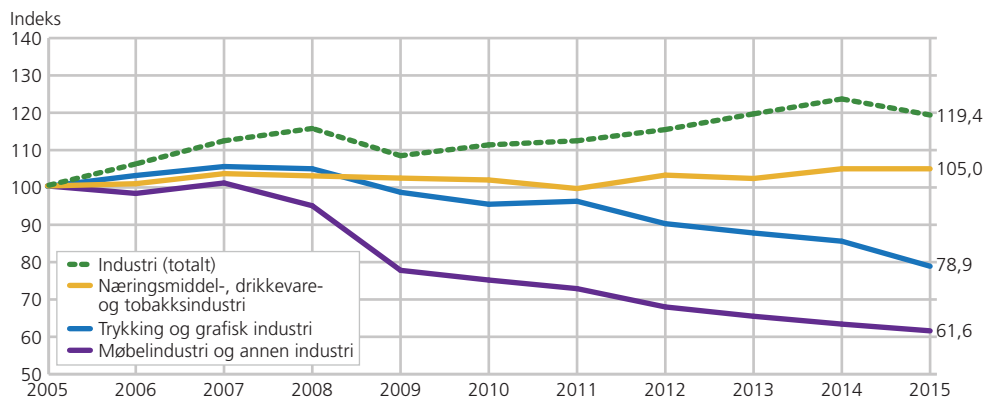
RÅK-varer er industrielt bearbejdede landbruksvarer som er regulert i EØS-avtalen. RÅK-varer er underlagt EØS-avtalens generelle bestemmelser om fri bevegelse av varer, men avtalepartene kan anvende toll og prisnedskrivning på råvarene (Landbruksdirektoratet 2014).

siste årene. I 2015 var det produsenter av meierivarer og iskrem som hadde størst produksjonsøkning av samtlige delnæringer innenfor næringsmiddelindustrien. Denne oppgangen ble riktignok motvirket av en nedgang i delnæringen bearbeiding av kjøtt og kjøttvarer.

Næringsmiddelindustrien produserer for det meste for hjemmemarkedet noe som gjør dem mindre konkurranseutsatt enn andre mer eksportrettede industrinæringer. Deler av næringsmiddelindustrien er riktignok mer eksportrettet, som f. eks virksomheter som driver med slakt og bearbeiding av oppdrettsfisk. Samtidig er den delen av næringsmiddelindustrien som produserer foredledede varer, såkalte RÅK-varer, utsatt for importkonkurranse, ettersom en del av EØS-avtalen legger opp til full konkurranse i bearbeidingsleddet (NILF 2014: 5, 66).

Næringsmiddel-, drikkevare- og tobakksindustrien sysselsetter i overkant av 20 prosent av all industrisysselsetting, og er fordelt på om lag 2 500 virksomheter. Dette gjør næringsgruppen til Norges største industrinæring målt etter sysselsetting og den utgjør også en viktig del av matverdikjeden. Det er flere grunner til den stabile produksjonen. Næringsmiddelindustrien er i stor grad en skjermet sektor, og importvernet bidrar til den stabile produksjon, spesielt for den delen av industrien som er landbruksbasert. Dette gjelder for eksempel for produsenter av kjøtt, melk, poteter og korn. I tillegg er mat og drikke

⁷ I praksis inngår ikke tobakksindustri i næringsgruppen næringsmiddel-, drikkevare- og tobakksindustri lenger, ettersom siste rest av tobakksproduksjonen i Norge ble lagt ned i 2008.

Figur 2.6. **Produksjon av konsumvarer. 2005-2015 (2005=100)**

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

grunnleggende behov noe som gjør at etterspørselen etter matvarer er nokså stabil. Dette medfører at næringsmiddelindustrien er vesentlig mindre konjunkturavhengig enn mye av den øvrige industrien.

2.3.2 Møbelindustri og annen industri

Norsk møbelindustri omfatter produksjon av møbler og tilhørende produkter av alle slags materialer unntatt stein, betong og keramikk. Annen industriproduksjon omfatter produksjon av en rekke varer som ikke er dekket i andre deler av standarden, som for eksempel produksjon av gull- og sølvvarer, sportsartikler og medisinsk utstyr. Møbelindustrien har tradisjonelt hatt en sterk posisjon i Norge, men har de seneste årene opplevd en kraftig produksjonsnedgang i likhet med annen tradisjonell fastlandsindustri. Flere av produsentene har blant annet flyttet produksjonen til utlandet. Fra 2014 til 2015 falt produksjonen med 2,8 prosent. I perioden 2005-2015 har produksjonen falt med drøye 39 prosent. Høy kronekurs i store deler av perioden, høye lønninger, finanskrisens påvirkning og lavere etterspørsel både på hjemme- og eksportmarkedet har bidratt til dette.

2.3.3 Trykking og grafisk industri

Trykking og grafisk industri omfatter blant annet trykking av produkter som aviser, bøker og tidsskrifter. I tillegg omfatter den hjelpeaktiviteter som er en integrert del av trykkerivirksomheten, som for eksempel bokbinding og produksjon av trykkplater.⁸ Produksjonen innenfor trykking og grafisk industri falt med hele 7,8 prosent fra 2014 til 2015. Siden indeksens toppnotering på 105,6 i 2007 har nedgangen i produksjonen vært jevn og i 2015 var produksjonsindeksen på 78,9. Dette er en nedgang på om lag 26,7 prosentpoeng på 8 år. De som driver med trykking og grafisk industri møter også stadig større konkurranse fra andre land med lavere produksjonskostnader, som tillater dem å ha lavere priser på sine produkter. Stadig færre leser dessuten papiraviser. Fra 1991, og en god periode fremover, var papiraviser og TV de dominerende mediene i Norge. Daglig publikumsoppslutning var i overkant av 80 prosent. Første gang papiravisene hadde lavere oppslutning enn 80 prosent var i 2000. Siden dette har oppslutningen gradvis sunket: I 2015 leste 42 prosent nord-

⁸ Trykking og grafisk industri dekker ikke forlagsvirksomhet. Dette grupperes under næringshovedområde J - Informasjon og kommunikasjon.

menn en papiravis en gjennomsnittsdag. Tilsvarende tall for 2014 var 49 prosent (Vaage 2016). En presset papiravisbransje med fallende opplag skaper da store utfordringer for avistrykkeriene (Jordfald og Bråten 2014).

2.4 Blandede varetyper

Hittil har vi delt inn de ulike næringene som produsenter av henholdsvis investeringsvarer, innsatsvarer og konsumvarer. Noen næringer lar seg ikke lite lett kategorisere, da ulike delnæringer innenfor samme næring produserer ulike varetyper. Et eksempel på dette er metallvareindustrien. De produserer både innsatsvarer som metallkonstruksjoner, overflatebehandling og bearbeiding av metaller og investeringsvarer som våpen og ammunisjon. Slike næringer har vi derfor valgt å gruppere i kategorien *blandede varetyper*.

2.4.1 Tekstil-, beklednings- og lærvareindustri

Næringsgruppen tekstil-, beklednings- og lærvareindustri omfatter blant annet produksjon av tekstiler, tauverk og fiskegarn samt produksjon av klær, lær og lærvarer. Tekstilproduksjon utgjør over halvparten av produksjonen innenfor næringsgruppen. Deler av næringsgruppen er gruppert under innsatsvarer, mens andre deler grupperes som produsenter av konsumvarer. Produksjonen i tekstil-, beklednings- og lærvareindustrien gikk ned med 2,2 prosent fra 2014 til 2015. Ser man på utviklingen i et lengre perspektiv derimot, har det vært en betydelig nedgang: I perioden 2005-2015 falt produksjonen med over 38 prosent. Næringsgruppen har i flere år møtt større konkurranse fra lavkostland og produksjon av blant annet klær og skotøy er i all hovedsak erstattet av import (se Skoglund 2008: 73-84). For en arbeidskraftintensiv næring som tekstil-, beklednings- og lærvareindustrien

er det mer lønnsomt å flytte produksjonen til utlandet, der arbeidskraft er billigere enn i Norge. Dette har bidratt til produksjonsnedgang og næringsgruppen har i dag svært liten betydning for industrien samlet sett i Norge. Som det fremkommer av figur 2.2 er det kun papir- og papirvareindustrien som har mindre betydning enn tekstil-, beklednings- og lærvareindustrien for total industriproduksjon i 2015.

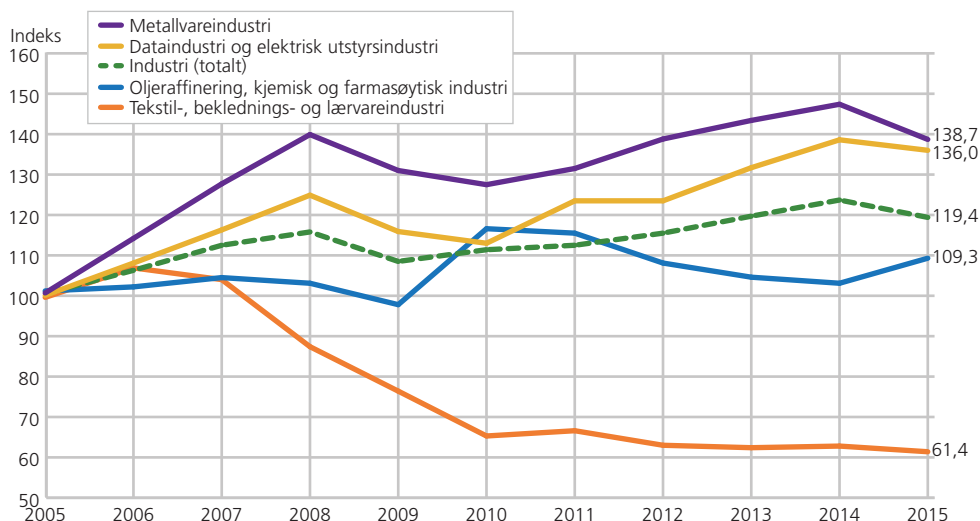
2.4.2 Dataindustri og elektrisk utstyrsindustri

Fra 2014 til 2015 sank produksjonen innenfor næringsgruppen dataindustri og elektrisk utstyrsindustri med 1,9 prosent. Dette er første år med produksjonsnedgang siden 2010. Fra 2010 til 2014 økte produksjonen jevnt og trutt innenfor næringsgruppen, med om lag 23 prosent. Noe av denne produksjonsveksten kan knyttes til høy aktivitet blant produsenter av måle-, kontroll- og navigasjonsinstrumenter som i stor grad leverer produkter til offshorerelatert virksomhet. Som tidligere nevnt var det høye investeringer i petroleumsnæringen i nettopp denne perioden, noe som var med å bidra til produksjonsoppgangen.

I tillegg til dette, dekker næringsgruppen produksjon av elektrisk utstyr, herunder ledninger og kabler. Elektriske og elektroniske kabler og ledninger anvendes særlig i to sektorer: Petroleumssektoren og kraftsektoren. Produksjonsnedgangen i 2015 bør knyttes til produsentene av slike kabler og ledninger, på grunn av den betydningen disse produsentene har for den totale produksjonen i næringsgruppen. Fra 2014 til 2015 falt produksjonen innenfor denne delnæringen med over 15 prosent. Dette bidro til å trekke ned produksjonen til næringsgruppen i samme periode.

Figur 2.7. Produksjon av blandede varetyper. 2005-2015 (2005=100)

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

2.4.3 Oljeraffinering, kjemisk og farmasøytisk industri

Næringsgruppen oljeraffinering, kjemisk og farmasøytisk industri omfatter blant annet produksjon av raffinerte petroleumsumsprodukter, industrigasser og andre organiske og uorganiske kjemiske råvarer, samt produksjon av farmasøytiske råvarer og preparater.

Næringsgruppen hadde størst produksjonsoppgang av samtlige industrinæringene i 2015, med 5,9 prosent. Produksjonen falt gjennom siste halvdel av 2014 før den tok seg kraftig opp i 1. kvartal 2015. Etter dette stabiliserte produksjonen seg på et høyt nivå. Fra november til desember 2015 økte produksjonen med så mye som 9,5 prosent. Høy aktivitet blant produsenter av kjemiske råvarer i desember bidro sterkt til dette. Næringsgruppen er svært eksportrettet, og i 2015 var over 80 prosent av all produksjon eksportrettet. En svekket kronekurs gjennom store deler av 2015 kan ha bidratt positivt til volumveksten

i 2015, ved å bedre næringsgruppens konkurransevne i forhold til utenlandske aktører.

2.4.4 Metallvareindustri

Den siste næringen i denne kategorien er metallvareindustrien. Metallvareindustrien omfatter blant annet overflatebehandling og bearbeiding av metaller, produksjon av metallkonstruksjoner og produksjon av våpen og ammunisjon.

Metallvareindustrien har i flere år hatt høy produksjon. Fra 2005 til 2014 økte produksjonen med om lag 46 prosent. 2015 derimot var et dårlig år; produksjonen falt med hele 5,9 prosent. Etter bygging av skip og oljeplattformer og maskindustrien bidro næringen mest til det totale produksjonsfallet i industrien, på grunn av sin relativt store vekt i industrien. Som nevnt produserer metallvareindustrien både investeringsvarer, som våpen og ammunisjon, og innsatsvarer som overflatebehandlede og bearbejdede metall-

vareprodukter. Utviklingen innenfor disse to delnæringene har vært totalt forskjellig fra 2014 til 2015. Produsenter av våpen og ammunisjon har hatt produksjonsvekst. De som arbeider med overflatebehandling og bearbeiding av metaller, samt produsenter av metallkonstruksjoner, har derimot hatt negativ produksjonsutvikling. Spesielt gjelder dette for de som arbeider med overflatebehandling og bearbeiding av metaller. Her falt produksjonen med i overkant av 12 prosent fra 2014 til 2015.

Metallvareindustrien består av mange små og mellomstore virksomheter. Noen av disse leverer produkter direkte til petroleumssektoren, mens andre fungerer som underleverandører til andre industrinæringene som igjen leverer til olje- og gasssektoren. Produksjonsnedgangen i 2015 bør derfor ses i lys av lavere investeringsaktivitet på norsk sokkel i 2015.

3. Betydelig svakere utvikling i Norge sammenlignet med euroområdet

Produksjonen i norsk industri falt 3,5 prosent fra 2014 til 2015. I euroområdet derimot økte produksjonen med 2,6 prosent.

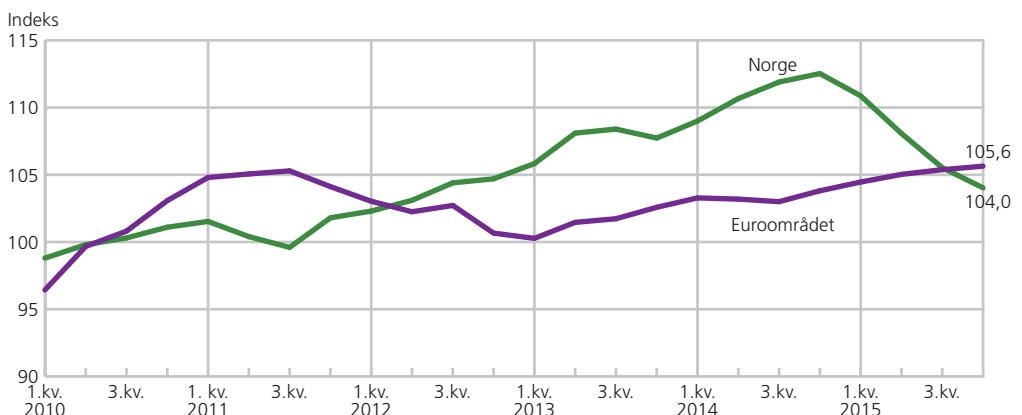
Figur 3.1 viser utviklingen i industriproduksjonen i Norge og euroområdet fra 2010 til 2015. Som det fremkommer av figuren var det en betydelig nedgangskonjunktur fra rundt juni 2011 til utgangen av 2012 i euroområdet. Denne nedgangen skyldes en generelt svak utvikling som følge av gjeldskrisen i Europa. Norsk industriproduksjon derimot, ble i mindre grad negativt påvirket i samme periode. Tvert imot ser vi av figur 3.1 at industriproduksjonen økte. Dette skyldes i all

Euroområdet: De 19 landene som inngår i den økonomiske og monetære union (ØMU), som har euro som valuta.

Sesongjustering: At man fjerner sesongeffekter (i tillegg til kalenderkorrigeringen) fra opprinnelig tidsserie.

På grunn av bevegelige helligdager og ferieavvikling i juli og desember varierer intensiteten i produksjonen gjennom året. Dette vanskeliggjør en direkte sammenligning fra en måned til den neste. For å justere for dette så sesongjusterer man tidsserien, slik at man kan analysere den underliggende aktivitetsutviklingen som sier noe om konjunkturforløpet fra måned til måned.

Figur 3.1. Industriproduksjon i Norge og euroområdet. 1. kvartal 2010-4. kvartal 2015. Sesongjusterte tall. (2010=100)

Kilde: Eurostat.

hovedsak store investeringer i petroleumssektoren over lengre tid. Til eksempel så økte petroleumsinvesteringene med over 40 prosent fra 2010 til 2014. Dette har skapt høy etterspørsel etter produkter og tjenester fra de petroleumsrettede leverandørnæringene, som blant annet bygging av skip og oljeplattformer. Tradisjonell høy produksjon innenfor slike næringer har hindret store fall i den samlede industriproduksjonen, fordi næringene er så betydningsfulle for total industriproduksjon, og høy aktivitet har dratt indeksen i positiv retning i flere år.

Men, i midten av 2014 endret dette bildet seg. Ser man på utviklingen fra 2010, var oktober 2015 første gang siden mars 2012 at indeksnivået på produksjonen var lavere i Norge enn i eurosonen.

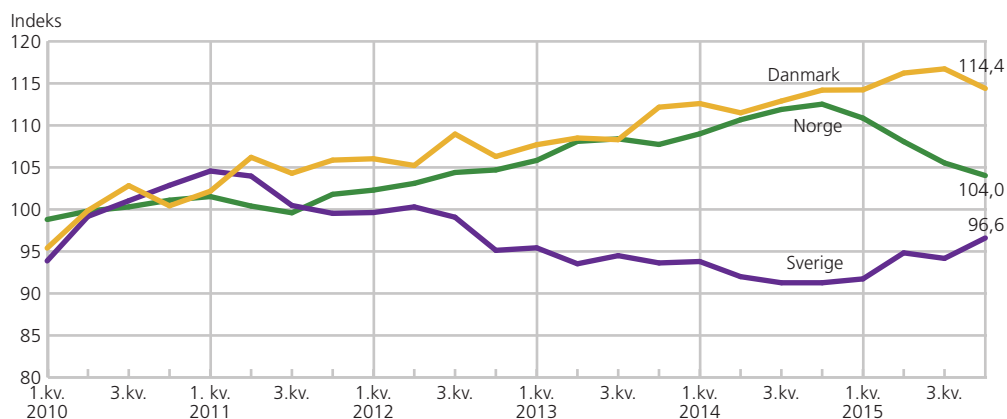
3.1 Sammenligning med Sverige og Danmark

Når vi sammenligner produksjonsutviklingen i Norge med Sverige og Danmark, ser vi både likhetstrekk og forskjeller. Aller tydeligst er Sveriges svake produksjonsutvikling fra slutten av 2010 og frem til

rundt siste kvartal i 2014. I samme periode var det produksjonsvekst i både Danmark og i Norge. Veksten i Norge skyldes høy aktivitet blant de næringene som leverer produkter til olje- og gasssektoren. Men der industriproduksjonen fortsatte å vokse i Danmark ved inngangen til 2015, begynte den å falle i Norge. Som tidligere nevnt skyldes dette i all hovedsak færre investeringer på norsk sokkel, noe som gikk hardt ut over produksjonen i de norske petroleumsrettede leverandørnæringene.

Fra 2014 til 2015 steg dansk industriproduksjon 2,3 prosent, tross en liten nedgang fra 3. kvartal til 4. kvartal 2015. Mye av oppgangen skyldes høyere produksjon innenfor en av de største næringene i dansk industri – maskinindustrien – som økte produksjonen med 9,5 prosent. En grunn til produksjonsoppgangen innenfor næringen er økt produksjon blant virksomheter som produserer motorer, vindmøller og pumper. Den positive utviklingen i dansk maskinindustri står i sterk kontrast til utviklingen i maskinindustrien i Norge i samme periode, der produksjonen falt med 3,9 prosent. I tillegg kunne møbel-

Figur 3.2. Industriproduksjon i Norge, Sverige og Danmark. 1. kvartal 2010-4. kvartal 2015. Sesongjusterte tall (2010=100)

Kilde: Eurostat.

I **Danmark** er næringsmiddel-, drikkevare- og tobakksindustrien den industrinæringen med høyest vekt i 2015. 17,5 prosent av all industriproduksjon i industrien kom fra næringsmiddel-, drikkevare- og tobakksindustrien. Maskinindustrien var nest størst med en vekt på 16,5 prosent, mens farmasøytisk industri stod for 13,1 av industriproduksjonen.

I **Sverige** er kjemisk og farmasøytisk industri den industrinæringen med høyest vekt i 2015. Produksjonen innenfor næringen utgjorde 14,5 prosent av industriens totale produksjon i 2015.

Produksjon innenfor bilindustrien og maskinindustrien utgjorde på sin side 12,4 og 12,3 prosent av industriens totale produksjon i 2015.

industri og annen industri i Danmark glede seg over høyere produksjon i 2015. De hadde en vekst på 7,8 prosent. Ser vi på utviklingen i Danmark siden 2010 er det de to samme næringene som har hatt høyest produksjonsvekst. Dette har bidratt sterkt til at produksjonen i dansk industri har økt med nesten 16 prosent i perioden 2010-2015.

I Sverige økte den totale industriproduksjonen med 3,3 prosent fra 2014 til 2015. Metallindustrien hadde størst produksjonsoppgang, med 20 prosent. Virksomheter som driver med saging, høvling og impregnering av tre hadde også et bra år i 2015. De økte produksjonen med 19,6 prosent. Tradisjonelt har Sverige hatt stor produksjon av trevarer og treforedlingsprodukter, med blant annet sagbruk, tremasse-, cellulose- og papirfabrikker (SNL 2015). På «bronseplass» finner vi næringen annen industriproduksjon, som økte produksjonen med om lag 19 prosent i samme periode. Som tidligere nevnt er annen industriproduksjon en slags restkategori og omfatter virksomheter som produserer en rekke varer som ikke er dekket i andre deler av standarden, som for eksempel gull- og sølvvarer, sportartikler og musikkinstrumenter.

Industrioppgangen i Sverige i 2015 kom etter flere år med svak industriproduksjon. Svensk industriproduksjon ble hardt rammet av finanskrisen, som særlig gikk ut over bilindustrien. Industrien opplevde et nytt tilbakeslag rundt inngangen til 2011. Her skiller Sverige seg fra både Danmark og Norge: Mens industriproduksjonen i Norge og Danmark økte etter 2011, begynte den å falle i Sverige. Det gjorde den frem til 2014, før den begynte å øke i 2015. En sterk pådriver til oppgangen på 3,3 prosent i 2015 var høyere produksjon i bilindustrien, spesielt i 3. og 4. kvartal i 2015. Aktiviteten i bilindustrien anses å være en god indikator på konjunkturutviklingen: I oppgangstider er man villig til å låne penger og investere i biler og andre kjøretøy, mens man i nedgangstider i større grad unngår slike investeringer (Lööv 2014).

4. Andre indikatorer

For å belyse tilstanden til norsk industri i 2015 litt bredere enn kun å se på produksjonen, vil vi i dette avsnittet kort presentere hvordan utviklingen har vært ved tre andre sentrale indikatorer: omsetning, sysselsetting og investeringer.

4.1 Omsetning

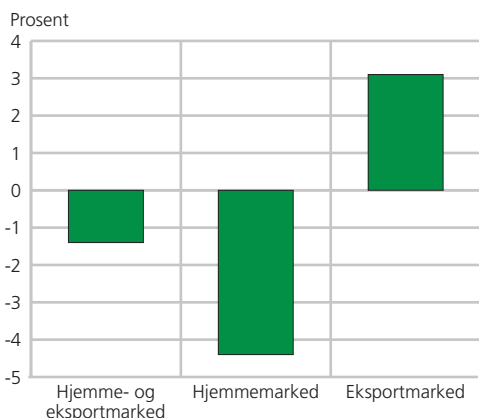
Fra 3. kvartal 2014 til utgangen av første halvår i 2015, viste totalomsetningen en stabil trend, men i andre halvdel av 2015 begynte en fallende utvikling. I 2015 var den totale omsetningen i industrien på 818 milliarder kroner. Dette tilsvarer en årsendring på -1,4 prosent fra 2014 til 2015. Det var hovedsakelig svakere omsetning i

Totalomsetning: Omfatter sum avgiftspliktig og avgiftsfri salgsinntekter av varer og tjenester, ekskl. merverdiavgift.

hjemmemarkedet som bidro til den totale omsetningsnedgangen med et fall på 4,4 prosent, mens det var en omsetningsvekst på 3,1 prosent i eksportmarkedet.

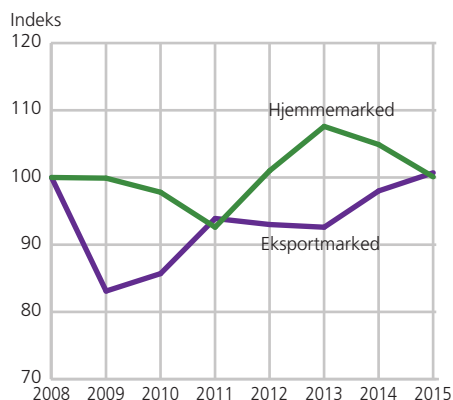
Omsetningen i hjemmemarkedet begynte en negativ utvikling i 2008 og nådde sitt laveste nivå i 2011 i perioden 2008-2015. Som vi ser av figur 4.2 tok omsetningen i hjemmemarkedet seg kraftig opp etter dette, før den igjen opplevde et lite fall i perioden 2013-2015.

Figur 4.1. Omsetning i industrien på hjemmemarked, eksportmarked og totalt. 2014-2015

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

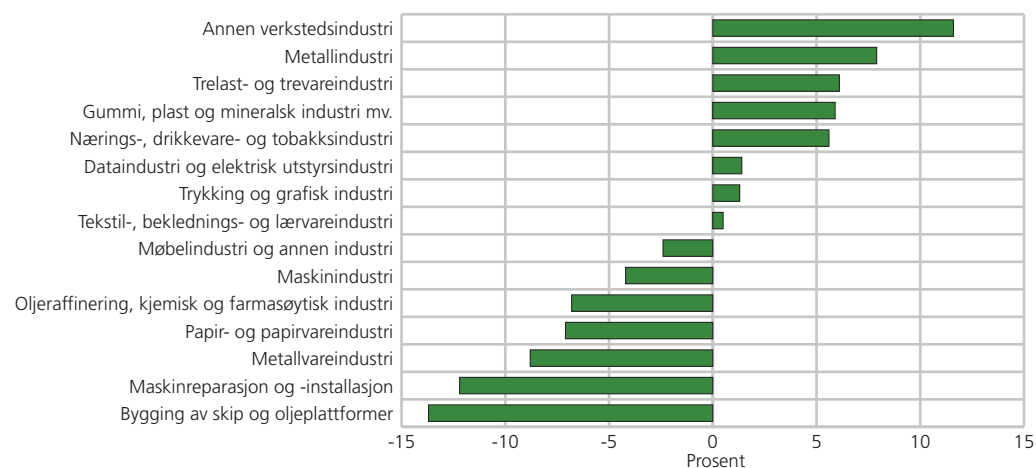
Figur 4.2. Omsetning i industrien på hjemmemarkedet og eksportmarkedet. 2008-2015. (2008=100)

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 4.3. Omsetning i de ulike industrinæringene. 2014-2015. Prosentvis endring

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Etter å ha vist en kraftig nedgang i 2009, opplevde også eksportmarkedet et fall i omsetningen i 2013. Fra 2013 til 2015 har eksportmarkedsomsetningen hatt en jevn og positiv utvikling. En svakere norsk valutakurs har delvis bidratt til dette.

Utvikling i omsetningen i samtlige industrinæringene

Som det fremkommer av figur 4.3 bidro næringene som leverer til olje- og gasssektoren mest til den totale nedgangen i industriomsetningen. Selv om industriomsetningen samlet sett gikk ned fra 2014 til 2015, var det ikke alle næringene som viste negativ omsetningsutvikling. 5 næringer opplevde omsetningsvekst, mens det var mer eller mindre uendret omsetning i 3 næringer.

Oljenedturen traff flere næringer i 2015

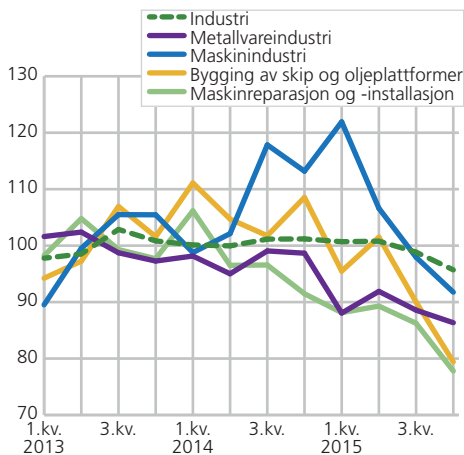
Omsetningen falt i flere av næringene med høyest vekt i den totale industriomsetningen fra 2014 til 2015. Bygging av skip og oljeplattformer var den største bidragsyteren til nedgangen, med et omsetningsfall på 13,7 prosent. Det var negativ utvikling både for de virksomhetene som bygger

skip og de som driver med bygging av oljeplattformer og moduler.

Maskinindustrien, en annen stor leverandør til olje- og gasssektoren, opplevde et fantastisk år i 2014. Det kraftige bykset fra andre kvartal 2014 til første kvartal 2015, gjorde at omsetningen nådde sitt høyeste nivå i første kvartal av 2015. Men lavere investeringsaktivitet i olje- og gasssektoren siden slutten av 2013 har blant annet ført til at den positive utviklingen har avtatt. Fra første kvartal 2015 begynte omsetningen å falle og dette fortsatte gjennom hele året. Fra 2014 til 2015 falt omsetningen i maskinindustrien med 4,1 prosent. Selv om maskinindustrien totalt sett hadde negativ utvikling i omsetningen, viste næringen en kraftig omsetningsvekst på eksportmarkedet, noe som kan henge sammen med en svekket kronekurs.

Lavere etterspørsel fra olje- og gassnæringen har også ført også til en kraftig nedgang i omsetningen for metallvareindustrien og maskinreparasjon og -installasjon. I maskinreparasjon og -installasjon bidro samtlige delnæringer til at den samlede nedgangen ble 12,6 prosent.

Figur 4.4. Omsetning i utvalgte næringer med negativ årssendring. 1. kvartal 2013-4. kvartal 2015. (2013=100)

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

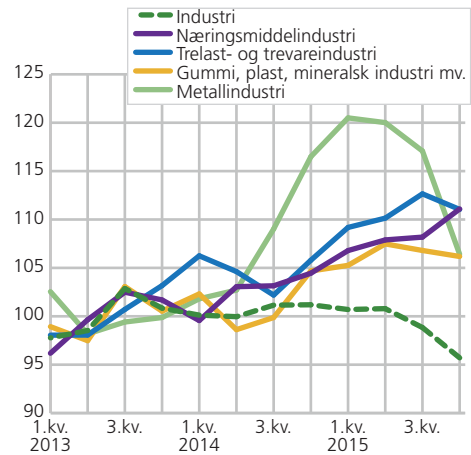
Næringsgruppen oljeraffinering, kjemisk og farmasøytisk industri stod for om lag 15 prosent av den samlede industriomsetningen i 2015. Innenfor næringsgruppen var det også en betydelig nedgang i samlet omsetning på 6,8 prosent. Selv om produksjonsvolumet steg i 2015, var lavere priser på raffinerte petroleumsprodukter en viktig årsak til nedgangen. Den delen av næringsgruppen som produserer kjemiske råvarer viste derimot vekst i både omsetning, produksjonsvolum og priser. Dette bidro til å dempe den negative utviklingen innenfor næringsgruppen. Eksportandelen av omsetningen for kjemiske råvarer var i 2015 om lag 77 prosent, og en svak norsk krone kan ha bidratt positivt til omsetningsveksten for denne næringen.

Nedgangen i industrien ble ytterligere forsterket av et omsetningsfall i papir- og papirvareindustrien samt møbel- og annen industri.

Næringsmiddelindustrien svømmer mot strømmen

Selv om omsetningen i industrien samlet viste en nedgang i 2015, var det en betyde-

Figur 4.5. Omsetning i utvalgte næringer med positiv årssendring. (2013=100)

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

lig vekst i næringsmiddelindustrien på 6,4 prosent. Her ble det omsatt for om lag 214 milliarder kroner. Dette tilsvarer nesten en fjerdedel av den totale omsetningen i industrien og næringsgruppen er med dette klart størst i industrien målt etter omsetning. Både hjemme- og eksportmarkedet bidro til oppgangen med en vekst på henholdsvis 6,6 og 5,4 prosent. De som bearbeider og konserverer fisk, produsenter av kjøtt og kjøttvarer samt produsenter av fôrvarer bidro mest til oppgangen.

Næringsmiddelindustrien hadde om lag uendret produksjonsvolum fra 2014 til 2015, men bedre markedspriser bidro til økt omsetning. En viktig årsak til omsetningsveksten var økt eksportverdi av fisk, som steg med om lag 7 prosent i samme periode.¹

I tillegg hadde metallindustrien en omsetningsvekst på 7,9 prosent, der både hjemme- og eksportmarkedet viste en

¹ For mer informasjon, se SSBs statistikk «Utenriks-handel med varer»: <http://www.ssb.no/muh/aar-enderlige/>

positiv utvikling. Dette gjaldt spesielt for ikke-jernholdige metaller som gikk opp med 10,9 prosent. Prisindeksen for metallindustrien gikk opp med 10 prosent fra 2014 til 2015.² Selv om det var en kraftig nedgang på 6,6 prosent i produksjonsvolum, spilte prisveksten for metaller en viktig rolle i å veie opp for den negative effekten. Totalt sett ble det dermed en markant oppgang i metallindustrien. Siste halvdel av 2015 har imidlertid vist en negativ utvikling i omsetningen innenfor metallindustrien.

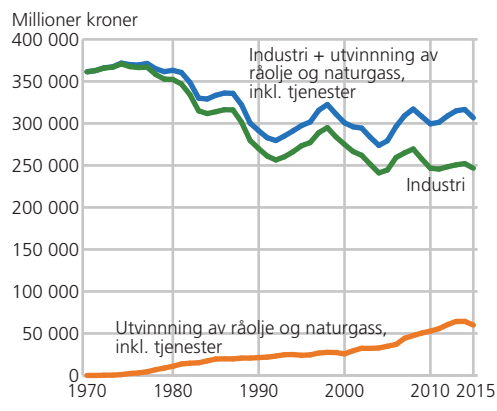
4.2 Sysselsetting

I 1946 utgjorde industriens sysselsetting 20 prosent av total sysselsetting i Norge. I 2015 utgjorde sysselsettingen i industrien kun 8,9 prosent av den totale sysselsettingen.³ Det er flere grunner til dette: Stater er mer gjensidig avhengige av hverandre blant annet på grunn av økt handel og mer effektive kommunikasjonsformer. Dette har blant annet ført til at mye av det som tidligere var norsk industriproduksjon har blitt erstattet av importerte varer og tjenester. Dette gjelder særlig industriprodukter som klær, skotøy og forbrukerelektronikk som kan produseres rimeligere i andre land grunnet lavere timelønnskostnader enn her hjemme (Skoglund 2008: 77). I tillegg har frykten for at økt teknologisering skal ta over arbeidsplassene til folk gitt grobunn til begreper som «teknologisk arbeidsledighet» (Brynjolfsson og McAfee 2011). I en studie av 702 yrker i USA, ble det konkludert med at nesten halvparten av alle amerikanske arbeidsplasser står i fare for å bli automatisert,

² For mer informasjon om prisutviklingen i industrien, se SSBs egne sider om produsentprisindeksen: <http://www.ssb.no/ppi>

³ Alle sysselsettingstall i dette avsnittet er hentet fra årlig og kvartalsvis Nasjonalregnskap: <http://www.ssb.no/nr/> og <http://www.ssb.no/knr/>. Tallene for 2014 og 2015 er foreløpige tall.

Figur 4.6. Sysselsetting i industri, olje- og gasssektoren og totalt for industri og olje- og gasssektoren. 1970-2015

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

som et resultat av teknologisk fremgang (Frey og Osborne 2013). Andre studier konkluderer tilsvarende, men at også ikke-rutiniserte arbeidsoppgaver i stadig større grad blir automatisert, eksemplifisert ved Googles førerløse biler (Brynjolfsson og McAfee 2011). I Norge har man i enkelte næringer de senere årene sett et mindre behov for arbeidskraft for å produsere samme produksjonsvolum som før. Næringsmiddelindustrien er ett eksempel, der økt effektivisering og automatisering har gått på bekostning av ufaglært arbeidskraft (se også Berg og Krøtø 2015). Når det er sagt kan økt automatisering også føre til at det oppstår nye kompetansebehov, som igjen kan føre til en etterspørsel etter arbeidskraft innenfor blant annet logistikk og programmering (Teknologirådet 2013).

Til tross for at finansuroen rammet både produksjon og sysselsetting i industrien, har sysselsettingsutviklingen innenfor tradisjonell industri over tid blitt fanget opp av økt aktivitet i petroleumssektoren. Det er derfor naturlig å se utviklingen i petroleumsaktiviteten og tradisjonell industri i sammenheng (St. meld. nr. 39 2014: 21).

Tabell 4.1. Sysselsetting i industrien fordelt på næringer. 2005-2015

	2005 ... 2014			2015	2014-2015	2005-2015
	Antall personer				Prosentvis endring	
Næringsmiddel-, drikkevare- og tobakksindustri	49 450	...	53 349	54 133	1,5	9,5
Tekstil-, beklednings- og lærvareindustri	5 390	...	4 346	4 323	-0,5	-19,8
Trelast- og trevareindustri	15 220	...	13 733	13 740	0,1	-9,7
Papir- og papirvareindustri	7 590	...	3 108	3 071	-1,2	-59,5
Trykking og grafisk industri	8 590	...	6 037	5 884	-2,5	-31,5
Oljeraffinering, kjemisk og farmasøytisk industri	16 570	...	13 631	13 589	-0,3	-18,0
Gummi, plast og mineralisk industri mv.	15 240	...	15 240	15 176	-0,4	-0,4
Metallindustri	12 720	...	9 629	9 810	1,9	-22,9
Metallvareindustri	20 000	...	27 216	26 034	-4,3	30,2
Dataindustri og elektrisk utstysindustri	18 030	...	17 721	17 738	0,1	-1,6
Maskinindustri	18 840	...	25 840	23 977	-7,2	27,3
Bygging av skip og oljeplattformer	26 420	...	27 078	24 436	-9,8	-7,5
Annen verkstedsindustri	5 270	...	4 396	4 344	-1,2	-17,6
Maskinreparasjon og -installasjon	11 800	...	21 943	21 543	-1,8	82,6
Møbelindustri og annen industri	13 480	...	8 895	8 938	0,5	-33,7

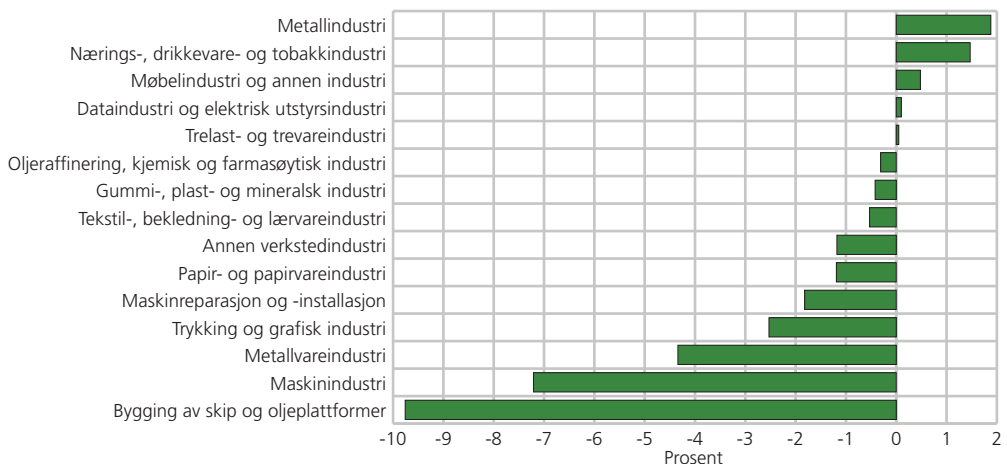
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Sysselsettingen i industrien gikk ned 2,2 prosent fra 2014 til 2015. Det er særlig sysselsettingsnedgang i flere oljerelaterte leverandørnæringer som bidrar til dette, og da spesielt innenfor bygging av skip og oljeplattformer, maskinindustrien og metallvareindustrien. Til sammen i disse tre næringene var det over 5600 færre sysselsatte i 2015 enn i 2014. Den totale sysselsettingsnedgangen i industrien ble

noe motvirket av en beskjeden sysselsetningsoppgang i næringsgruppen næringsmiddel-, drikkevare- og tobakksindustri, som hadde drøyt 800 flere sysselsatte i 2015 enn i 2014.

Som det fremkommer av figur 4.7 er det et negativt bilde som tegnes av sysselsettingsutviklingen i industrien fra 2014 til 2015. I motsetning til tidligere år er det nå de

Figur 4.7. Sysselsetting i industrien fordelt på næring. Prosentvis endring. 2014-2015

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

petroleumsrettede leverandørnæringene som opplever nedbemanning. Fra 2013 til 2014 hadde henholdsvis maskinindustrien og bygging av skip og oljeplattformer sysselsettingsoppgang. Fra 2014 til 2015 derimot har de en nedgang på henholdsvis 7,2 og 9,8 prosent.

Trykking og grafisk industri på sin side fortsetter den dårlige trenden fra tidligere år. De registrerte en nedgang på 2,5 prosent siden i perioden 2014-2015 og i perioden 2005-2015 har sysselsettingen falt med 31,5 prosent. Trykking og grafisk industri hadde sin storhetstid i etterkrigsårene med sysselsettingsvekst, men de senere årene har man sett en betydelig negativ trend, blant annet på grunn av endringer knyttet til innføring av nye og IKT-baserte produksjonsprosesser (Skoglund 2008: 82).

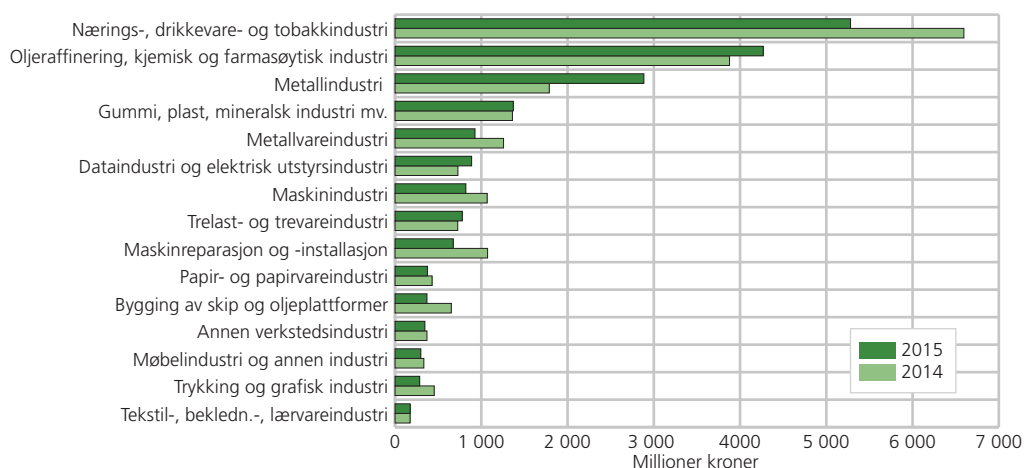
4.3 Investeringer

Industrien investerte for totalt 19,7 milliarder kroner i 2015. Dette er en nedgang på 5,5 prosent fra 2014. 9 næringer hadde nedgang, 3 hadde oppgang mens 2 næringer hadde om lag ingen endring

siden i 2014. Lavere investeringer innenfor næringsmiddel-, drikkevare- og tobakksindustrien bidro mest til den totale investeringsnedgangen i industrien. Fra 2014 til 2015 har investeringene innenfor næringsgruppen falt med om lag 20 prosent, fra om lag 6,6 milliarder til 5,3 milliarder kroner. Næringsmiddelindustrien har hatt et høyt investeringsnivå de seneste årene. Strukturelle endringer, i form av en gradvis overgang til færre, større og mer mekaniserte produksjonsanlegg, har vært en viktig faktor til at investeringsnivået har vært så høyt. Investeringsnedgangen i 2015 skyldes delvis at flere større prosjekter ble ferdigstilt i løpet av 2014. Til tross for investeringsnedgangen er nivået på investeringene fremdeles høyest i industrien: Investeringene utgjorde over en fjerdedel av industriens totale investeringer.

I tillegg bidro investeringsnedgang innenfor oljerelaterte næringer som metallvareindustrien og maskinreparasjon og -installasjon til den totale investeringsnedgangen i industrien. Investeringene falt med henholdsvis 26 og 37 prosent fra 2014 til 2015. Nedgangen kan knyttes

Figur 4.8. Investeringer i industrien. 2014 og 2015. Millioner kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

til lavere investeringsaktivitet i olje- og gassnæringen. Investeringsfallet innenfor metallvareindustrien står i klar kontrast til den kraftige investeringsoppgangen fra 2013 til 2014. Da hadde næringen høyest prosentvis investeringsøkning av samtlige industrinæringer, på 43 prosent.

Investeringsoppgang innenfor metallindustrien bidrar noe til å dempe det totale investeringsfallet i industrien. Næringen hadde en solid investeringsoppgang på over 61 prosent i 2015 sammenlignet med 2014, en økning på over 1 milliard kroner. Flere større prosjekter knyttet til modernisering og helt nye fabrikker bidro til dette. I tillegg hadde næringsgruppen oljeraffinering, kjemisk og farmasøytisk industri en investeringsøkning på i overkant av 10 prosent fra 2014 til 2015. Også her er det flere større prosjekter blant enkelte sentrale aktører i næringsgruppen som bidro til dette. Næringsgruppen investerte for nest mest i industrien med om lag 4,3 milliarder kroner i 2015, kun slått av næringsmiddel-, drikkevare- og tobakksindustrien.

Ser vi på investeringsanslaget for 2016, er dette 14 prosent høyere enn anslaget for 2015, gitt 2. kvartal i 2015. Mye av grunnen til dette kan tilskrives de to samme næringene som også hadde investeringsvekst i 2015: Oljeraffinering, kjemisk og farmasøytisk industri, samt metallindustrien. Investeringsveksten innenfor disse næringene skyldes blant annet kapasitetsutvidelse og modernisering. Det positive investeringsanslaget dempes derimot noe av fallende investeringer innenfor en rekke oljerelaterte leverandørnæringer: metallvareindustrien, dataindustri og elektrisk utstyrsindustri, maskinindustri og maskinreparasjon og -installasjon. Dette skyldes i stor grad en forventet nedskalering av aktiviteten på grunn av lavere investeringer i olje- og gassnæringen.

Ser vi enda litt frem i tid, er førstegangsanslagene for 2017 noe negative. Sammenlignet med tilsvarende anslag for 2016 ligger det an til en investeringsnedgang på om lag 9 prosent. Igjen er næringsgruppen oljeraffinering, kjemisk og farmasøytisk industri i fokus, men denne gangen med negativt fortegn. Næringsgruppen anslår en investeringsnedgang på 35 prosent i 2017. Dette skyldes i stor grad at flere investeringsprosjekter, som har bidratt til vekst de seneste årene, nå går inn i en avsluttende fase. Enkelte oljerelaterte næringer melder også om lave investeringsanslag for 2017. Når det er sagt, er det viktig å påpeke at disse tidlige anslagene er preget av noe usikkerhet, og bør derfor tolkes med noe varsomhet.

5. Regionale forskjeller i verdiskaping og sysselsetting i industrien¹

I dette avsnittet vil det bli presentert verdiskapings- og sysselsettingstall for samtlige industrinæringer, fordelt etter fylke. Fylke er naturlig å bruke som regionenhet, da fylker svært ofte er forskjellige med tanke på utvikling og næringsstruktur. Historisk sett har Norge hatt store regionale forskjeller når det gjelder industriproduksjon. Norsk industri har tradisjonelt sett blitt bygget ut i nærhet av sjø og havner, blant annet på grunn av enklere markedstilgang for underleveranser og ferdige produkter. På grunn av dette finner vi mye industriproduksjon i Sør-Norge, særlig langs kysten på Østlandet og Vestlandet, og lenger nord (NOU 2004: 2).

I motsetning til tidligere presenterte tall, er de nyeste tallene i dette avsnittet fra 2014. Det kan muligens virke noe forvirrende at industrinæringer viser oppgang i verdiskaping og sysselsetting i dette avsnittet, når nyere produksjonstall fra 2015 som vist over viser nedgang på grunn av lavere oljeinvesteringer. Hensikten med kapittelet er å få frem de regionale forskjellene i Norge hva gjelder sysselsetting og verdiskaping, og da er de nyeste tallene fra 2014.

¹ Tallene er stort sett hentet fra SSBs årlige industristatistikk. Mer informasjon om statistikken finnes her: <http://www.ssb.no/sti>

5.1 Verdiskaping

I 2014 økte verdiskapingen i industrien, målt i bearbeidingsverdi til faktorpriser, i 15 av 19 fylker sammenlignet med 2013. 2 fylker hadde lavere verdiskaping i 2014 enn i 2013, henholdsvis Vestfold og Telemark. Østfold og Nord-Trøndelag på sin side hadde mer eller mindre uendret verdiskaping i samme periode. Høyest prosentvis økning i verdiskaping fra 2013 til 2014 hadde Finnmark, med 27,5 prosent. Næringsmiddel-, drikkevare- og tobakksindustrien i Finnmark stod for så å si all oppgangen. Næringsgruppen stod for øvrig for nesten to tredjedeler av all verdiskapingen i industrien i Finnmark i 2014.

Det fylket med høyest verdiskaping i 2014 var Rogaland, om lag 23,6 milliarder kroner. Dette er en oppgang på 3,5 prosent fra 2013. Vekst innenfor metallvareindustrien bidro mest til dette. De to største næringene i Rogaland hva gjelder verdiskaping er bygging av skip og oljeplattform-er og næringsmiddel-, drikkevare- og tobakksindustrien. Hordaland følger på

Bearbeidingsverdi til faktorpriser:

Bearbeidingsverdi til markedspriser tillagt tilskudd fra staten og med fradrag for avgifter, med unntak av merverdiavgift, investeringsavgift og arbeidsgiveravgift.

Tabell 5.1. **Verdiskaping i industrien i alle fylkene. 2005-2014. Millioner kroner**

	2005	...	2013	2014	2013-2014	2005-2014
	Millioner kroner				Prosentvis endring	
Akershus	9 730	...	12 976	14 846	14,4	52,6
Aust-Agder	3 127	...	3 411	3 567	4,6	14,1
Buskerud	10 061	...	15 783	16 652	5,5	65,5
Finmark Finnmark	795	...	1 232	1 571	27,5	97,6
Hedmark	4 813	...	4 842	5 372	10,9	11,6
Hordaland	23 051	...	21 616	22 756	5,3	-1,3
Møre og Romsdal	13 901	...	18 465	19 327	4,7	39,0
Nordland	6 035	...	7 147	8 513	19,1	41,1
Nord-Trøndelag	3 089	...	4 285	4 311	0,6	39,5
Oppland	4 645	...	5 213	5 434	4,2	17,0
Oslo	12 743	...	13 535	14 278	5,5	12,1
Rogaland	18 660	...	22 789	23 576	3,5	26,3
Sogn og Fjordane	4 573	...	5 255	5 776	9,9	26,3
Sør-Trøndelag	6 200	...	9 827	10 523	7,1	69,7
Telemark	6 375	...	8 031	7 822	-2,6	22,7
Troms Romsa	1 905	...	2 576	2 928	13,6	53,7
Vest-Agder	7 039	...	13 908	15 799	13,6	124,5
Vestfold	9 620	...	13 011	11 412	-12,3	18,6
Østfold	11 431	...	11 381	11 285	-0,8	-1,3

Kilde: Statistisk sentralbyrå

plassen etter, med en verdiskaping på 22,8 milliarder kroner. Gummi, plast og mineralsk industri hadde den høyeste prosentvise oppgangen i fylket i forhold til 2013, med en økning på 24 prosent.

Det er ingen overraskelse at Rogaland og Hordaland troner øverst på listen over fylkene med høyest verdiskaping. Disse to fylkene har tradisjonelt sett hatt høy aktivitet i industrien, mye på grunn av gode tider i de petroleumsrettede leverandørnæringene som leverer produkter og tjenester til oljenæringen. Dette gjelder særlig næringer som maskinindustrien, bygging av skip og oljeplattformer og de som arbeider med maskinreparasjon og -installasjon. Verdiskapingen i disse tre næringene utgjør henholdsvis 44 og 54 prosent av total verdiskaping i Rogaland og Hordaland i 2014.

To fylker hadde nedgang i verdiskapingen i forhold til 2013: Vestfold og Telemark. I Vestfold falt verdiskapingen med så mye som i overkant av 12 prosent. Mesteparten

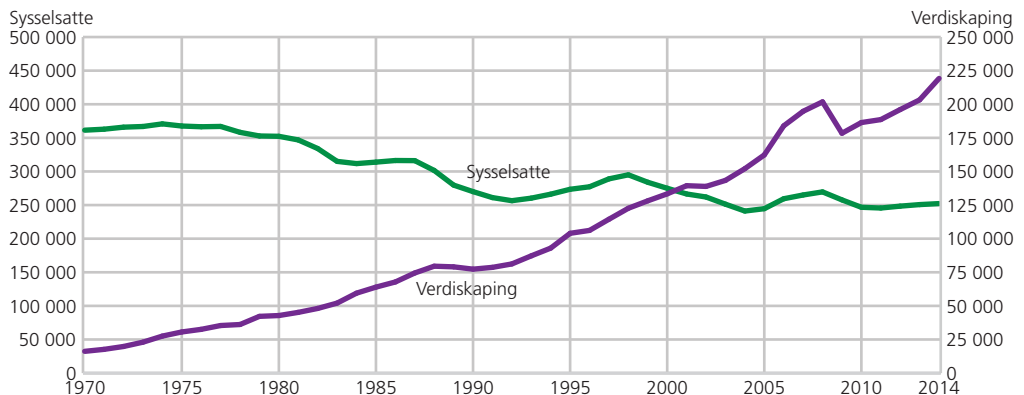
av nedgangen i Vestfold skyldtes en kraftig nedgang innenfor næringsgruppen oljeraffinering, kjemisk og farmasøytisk industri. Her falt verdiskapingen med hele 29 prosent fra 2013 til 2014. Nedgangen i Telemark var kun på 2,6 prosent. Telemark hadde en ganske kraftig økning i verdiskapingen fra 2012 til 2013 på 15 prosent, så nedgangen i 2014 må ses i lys av dette.

5.2 Sysselsetting

Sysselsettingen i industrien har gått ned over 30 prosent i løpet av perioden 1970-

Bruttoprodukt: Økonomisk merverdi oppjent gjennom innenlandsk produksjonsaktivitet i en næring eller sektor (eller totalt for alle næringer/sektorer), avledet og definert som produksjon minus produktinnsats.

I offentlig forvaltning og annen ikke-markedsrettet virksomhet bestemmes bruttoprodukt som sum lønnskostnader, netto produksjonsskatter og kapitalslit.

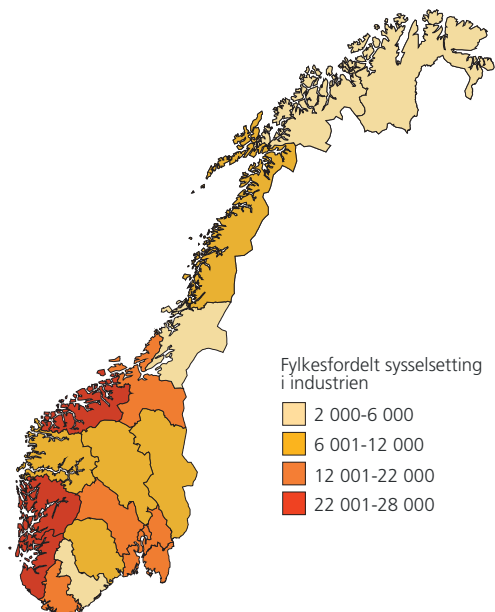
Figur 5.1. Sysselsetting og verdiskaping (løpende priser) i industri. 1970-2014¹

¹ Sysselsettings- og verdiskapingstall til figuren er hentet fra Årlig Nasjonalregnskap. Tall for 2014 er foreløpige tall. <https://www.ssb.no/nr>
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

2014. Nedgangen har vært størst i områdene rundt Oslofjorden, nærmere bestemt Oslo, Buskerud, Vestfold og Østfold. Særlig i Oslo har mange industrivirksomheter blitt lagt ned over tid, samtidig som tidligere industriområder har blitt tatt over av annen næringsvirksomhet (Skoglund 2008: 79). Verdiskapingen, målt som bruttoproduktet (se ordforklaring), har imidlertid økt kraftig i den samme perioden. Høyere utdannet arbeidskraft, økt innsats av kapital og nye og mer effektive kommunikasjonsformer, som for eksempel mer bruk av IKT, har vært viktige faktorer for utviklingen i denne perioden (Skoglund 2008: 78).

To fylker har vært på sysselsettingstoppen siden 2005: Rogaland og Hordaland. I 2014 var det sysselsatt henholdsvis 27 500 og 26 800 personer i disse fylkene. Rogaland har lenge befunnet seg på sysselsettingstoppen, mye fordi bygging av oljeinstallasjoner flere steder har tatt over for byggingen av skip. Fylkene langs vestkysten av Norge har historisk sett hatt en betydelig geografisk fordel siden oppstarten av olje- og gassvirksomheten, spesielt for virksomheter som produserer produksjonsplattformer for oljebransjen (Skoglund 2008: 81).

Figur 5.2. Fylkesfordelt sysselsetting i industrien. 2014

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Kartdata: Kartverket.

Fra 2013 til 2014 ble det registrert en økning i sysselsettingen i kun 6 av 19 fylker. Høyest var økningen i Troms fylke, der sysselsettingen økte med 4,1 prosent til om lag 4300 sysselsatte. Næringsmiddel-, drikkevare- og tobakksindustrien syssel-

Tabell 5.2. Fylkesfordelt sysselsetting i industrien. 2005-2014

	2005	...	2013	2014	2013-2014	2005-2014
	Antall personer			Prosentvis endring		
Akershus	14 617	...	14 488	14 895	2,8	1,9
Aust-Agder	5 758	...	5 227	5 155	-1,4	-10,5
Buskerud	15 522	...	16 899	16 799	-0,6	8,2
Finmark Finnmarku	1 797	...	2 202	2 163	-1,8	20,4
Hedmark	9 477	...	7 989	8 173	2,3	-13,8
Hordaland	25 035	...	26 804	26 786	-0,1	7,0
Møre og Romsdal	20 558	...	21 763	22 244	2,2	8,2
Nordland	8 937	...	9 086	9 182	1,1	2,7
Nord-Trøndelag	6 243	...	5 920	5 711	-3,5	-8,5
Oppland	9 165	...	7 781	7 848	0,9	-14,4
Oslo	15 469	...	14 998	15 022	0,2	-2,9
Rogaland	28 144	...	27 638	27 477	-0,6	-2,4
Sogn og Fjordane	7 348	...	7 601	7 723	1,6	5,1
Sør-Trøndelag	11 734	...	12 882	13 194	2,4	12,4
Telemark	10 120	...	8 083	8 058	-0,3	-20,4
Troms Romsa	3 902	...	4 132	4 301	4,1	10,2
Vest-Agder	10 754	...	12 682	13 113	3,4	21,9
Vestfold	13 228	...	12 821	12 758	-0,5	-3,6
Østfold	18 047	...	15 044	14 838	-1,4	-17,8

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

setter over halvparten av alle sysselsatte i industrien i Troms, og økningen innenfor denne næringsgruppen fra 2013 til 2014 bidrar klart mest til den totale sysselsettingsoppgangen. Størst sysselsetningsnedgang var det derimot i Nord-Trøndelag. Her falt sysselsettingen med 3,5 prosent, noe som tilsvarer en reduksjon på om lag 200 sysselsatte fra 2013 til 2014. Nedbemanninger innenfor næringene bygging av skip og oljeplattformer, metallvareindustrien samt næringsgruppen næringsmiddel-, drikkevare- og tobakksindustrien bidro til dette.

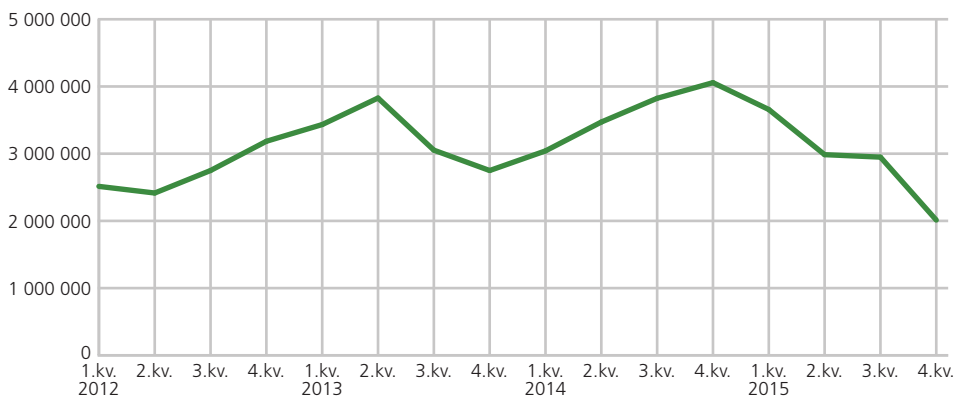
Akershus og Vest-Agder fortsetter den gode trenden fra 2013. Også fra 2013 til 2014 har disse to fylkene hatt sysselsetningsvekst i industrien, på henholdsvis 2,8 og 3,4 prosent. I Vest-Agder er det en solid oppgang på om lag 10 prosent innenfor maskinindustrien som står for størsteparten av oppgangen. Næringen sysselsatte over 400 flere i 2014 enn i 2013. Maskinindustrien er for øvrig den desidert største industri-

næringen i Vest-Agder og står for i overkant av en tredjedel av all industrisysselsetting i fylket.

Vest-Agder er for øvrig det fylket med høyest verdiskaping per sysselsatt i industrien i 2014, med om lag 1,2 millioner kroner per sysselsatt. Til sammenligning har Hedmark lavest verdiskaping per sysselsatt med drøyt 660 000 kroner per sysselsatt.

6. Mindre innleid arbeidskraft i industrien i 2015¹

Figur 6.1. Innleide timeverk i industrien. 1. kvartal 2012-4. kvartal 2015

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Innleid arbeidskraft har blitt stadig vanligere i norsk industri. Følgende avsnitt viser utviklingen i innleide timeverk i industrien siden 2012.

Fra 2014 til 2015 ble antallet innleide timeverk i industrien redusert med om lag 19 prosent. Hovedgrunnen til nedgangen er at innleide arbeidere hovedsakelig benyttes innenfor petroleumrelaterte leverandørnæringer. Det er særlig to

industrinæringer som benytter seg av en høy andel innleid arbeidskraft: Bygging av skip og oljeplattformer og maskinreparasjon og -installasjon. Kombinasjonen av lavere investeringer på norsk sokkel og fallende oljepriser har ført til

Innleide arbeidere: Arbeidere som er leid inn fra en annen produksjonsvirksomhet eller et bemanningsselskap i en midlertidig periode. I enkelte industrinæringer brukes timeverk som indikator på produksjonen. SSB har siden 2011 samlet inn opplysninger om timeverk utført av innleide arbeidere. Fra og med 2012 er slike timeverk tatt med i beregningene av produksjonsindeksen, i tillegg til timeverk utført av egne ansatte.

¹ Dette avsnittet er mer eller mindre en forkortet versjon av SSBs egen artikkel om innleid arbeidskraft i industrien. Artikkelen kan leses her: <http://www.ssb.no/energi-og-industri/artikler-og-publikasjoner/mindre-bruk-av-innleide-arbeidere-i-industrien-i-2015>

mindre oppdragsmengde for de virksomhetene som leverer produkter og tjenester til olje- og gassektoren. Dette har igjen medført at de samme virksomhetene gjerne reduserer bruken av innleide arbeidere. Tidligere studier av innleid arbeidskraft indikerer at virksomheter benytter seg av innleid arbeidskraft for å dekke midlertidige behov, men også fordi det innebærer mindre risiko, da det er lettere å avslutte arbeidsforholdet hvis man ikke trenger dem (Bråten m.fl. 2014: 7).

I næringer som er typiske produsenter av kapitalvarer som bygging av skip og oljeplattformer, og i tjenesteproduserende industrinæringer som maskinreparasjon og -installasjon, benyttes timeverk som indikator for å måle produksjonsutviklingen. I 2015 utgjorde innleid arbeidskraft innenfor disse to næringene om lag 81 prosent av all innleid arbeidskraft i industrien.

Figur 6.1 viser utviklingen i innleide timeverk i industrien fra 2012 til 2015. Dette omfatter 9 industrinæringer.² I 2015 ble det registrert om lag 11,6 millioner innleide timeverk i industrien. Det er en nedgang på hele 19 prosent fra 2014, da tilsvarende tall var 14,4 millioner timeverk.

Som vi ser av figuren var det en solid økning i innleide timeverk fra 2. kvartal 2012 til 2. kvartal 2013. Deretter var det noe nedgang frem til rundt 4. kvartal 2013 før det igjen ble en økning i de innleide timeverkene i 2014. Gjennom hele 2014 var det en kraftig vekst i antall innleide timer, før de begynte å synke fra rundt

² Næringene er bygging av skip og oljeplattformer, maskinreparasjon og -installasjon, metallvareindustri, maskinindustri, dataindustri og elektrisk utstysindustri, annen verkstedsindustri, trykking og grafisk industri, tekstil- og bekledningsindustri og møbelindustri og annen industri.

årsskiftet 2014-2015. Hovedgrunnen til nedgangen i de innleide timeverkene er lavere investeringsaktivitet i olje- og gassektoren siden slutten av 2013, som direkte har berørt de virksomhetene som leverer produkter og tjenester til olje- og gassektoren.

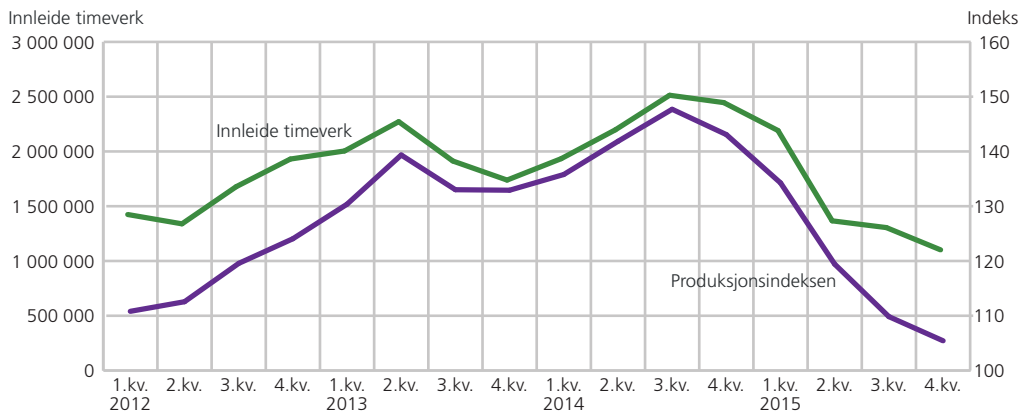
De virksomhetene som har merket dette aller mest, er virksomheter innenfor næringen bygging av skip og oljeplattformer. Som nevnt er næringen blant annet kjennetegnet av et betydelig antall innleide timeverk: I 2015 hadde næringen over halvparten av alle de innleide timeverkene som ble registrert i industrien. Etter flere år med vekst falt produksjonen innenfor næringen med 17 prosent fra 2014 til 2015. Det er særlig denne produksjonsnedgangen som har bidratt til den totale produksjonsnedgangen i industrien i samme periode. Figur 6.2 viser den sesongjusterte produksjonsutviklingen innenfor næringen målt ved produksjonsindeksen (venstre Y-akse), og utviklingen i innleide timeverk (høyre Y-akse) i perioden 2012-2015.

Som vi ser av figur 6.2 så er utviklingen i innleide timeverk (grønn graf) og utviklingen i produksjonsindeksen (lilla graf) forholdsvis lik. Frem til 2. kvartal 2013 var det en solid vekst i de innleide timeverkene innenfor næringen. Da ble det registrert om lag 2,3 millioner innleide timeverk. Deretter fulgte en nedgangsperiode som strakk seg over to kvartaler, før en ny oppgangsperiode begynte og varte frem til 3. kvartal 2014. Da ble det registrert om lag 2,5 millioner innleide timeverk innenfor næringen. Men så ble det dårligere tider: I 4. kvartal 2015 ble det kun registrert drøye 1,1 millioner innleide timeverk i næringen; mer enn en halvering siden 3. kvartal 2014.

Figur 6.3 viser den prosentvise endringen i næringene bygging av skip og oljeplattformer og maskinreparasjon og -installasjon hver måned i 2015 sammenlignet med samme måned i 2014. For bygging av skip og oljeplattformer var timeverk for innleide arbeidere 34 prosent lavere i 2015 enn i 2014. Maskinreparasjon og -installasjon på sin side hadde 30 prosent flere innleide time-

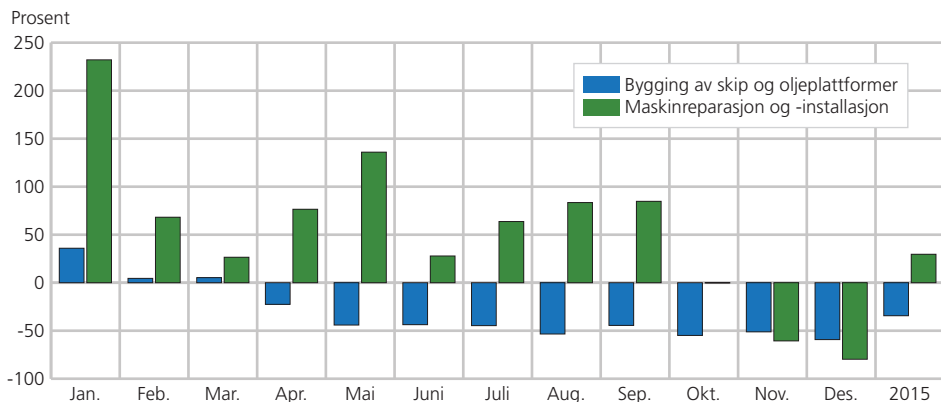
verk i 2015 enn i 2014. Dette skyldes høy aktivitet og større prosjekter hos noen toneangivende virksomheter innenfor næringen i deler av 2015 som krevde mye innleid arbeidskraft. I likhet med bygging av skip og oljeplattformer påvirkes denne næringen av aktiviteten på norsk sokkel, da virksomhetene blant annet driver med klassifisering og vedlikehold av borerigger og offshore supply-skip ved landanlegg.

Figur 6.2. **Produksjonsindeks og innleide timeverk i bygging av skip og oljeplattformer. 1. kvartal 2012-4. kvartal 2015. Produksjonsindeksen er sesongjustert. (2010=100)**

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 6.3. **Timeverk utført av innleide arbeidere i 2015. Prosentvis endring fra samme måned i 2014. Bygging av skip og oljeplattformer og maskinreparasjon og -installasjon**

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

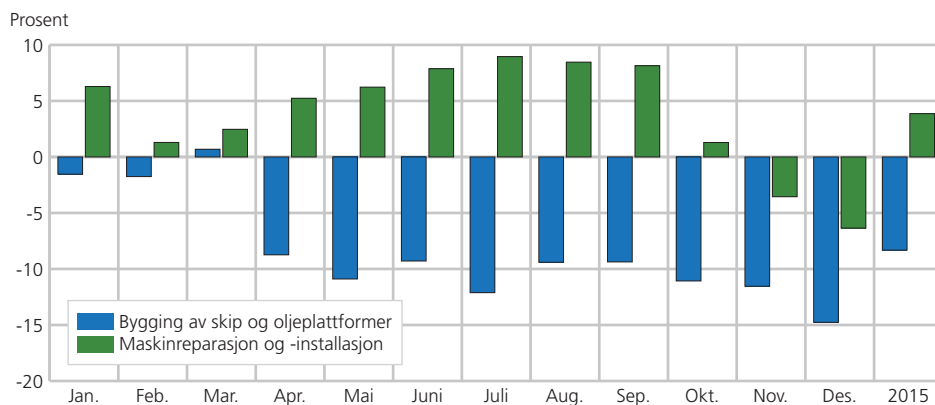
6.1 Innleide timeverk har stor betydning for produksjonen

Hittil har vi sett på utviklingen blant innleide arbeidere i industrien. Avslutningsvis skal vi se på hvilken betydning de innleide timeverkene har på produksjonen innenfor de to næringene bygging av skip og oljeplattformer og maskinreparasjon og -installasjon, samt på den totale produksjonen i industrien. Figur 6.4 viser innleide timeverks bidrag til endringen i produksjonen i de to nevnte næringene i 2015, sammenlignet med 2014.

I bygging av skip og oljeplattformer gikk produksjonen ned 17,4 prosent fra 2014 til 2015. Innleide timeverk stod for 8,3 prosentpoeng av denne nedgangen. Det betyr at nedgangen i bygging av skip og oljeplattformer «kun» ville vært på 9,1 prosent dersom innleide timeverk ikke var inkludert i beregningene.

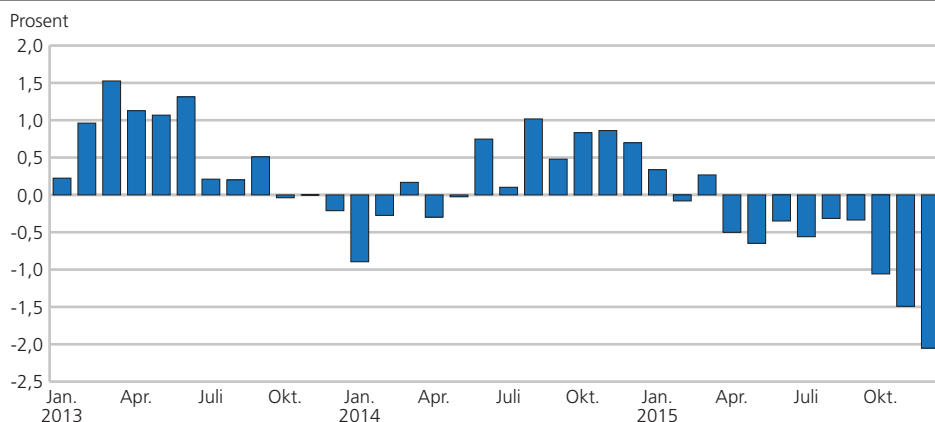
Ser vi på produksjonsutviklingen innenfor maskinreparasjon og -installasjon derimot, så var denne ned 3,0 prosent fra 2014 til 2015. I motsetning til bygging av skip og

Figur 6.4. Innleide timeverks bidrag til endring i produksjonen i 2015. Bygging av skip og oljeplattformer og maskinreparasjon og -installasjon

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 6.5. Bidrag til endring i industriproduksjonen fra innleide arbeidere. Januar 2013-december 2015

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

oljeplattformer bidro de innleide timeverkene til å dempe produksjonsnedgangen. Det positive bidraget fra innleide timeverk i denne næringen var 3,9 prosentpoeng og uten de innleide ville nedgangen i næringen vært på 6,9 prosent. Utviklingen snur rundt månedsskiftet september-oktober 2015. Som nevnt skyldes dette at produksjonen blant noen store virksomheter var spesielt høy på grunn av større prosjekter, og dette krevde mye innleid arbeidskraft.

Innleide timeverk bidrar også til at den totale industriproduksjonen endrer seg. Figur 6.5 viser dette bidraget i perioden 2013-2015. I 2013 bidro innleide timeverk fra næringene bygging av skip og oljeplattformer og maskinreparasjon og -installasjon til at produksjonen i industrien ble 0,6 prosentpoeng større enn i 2012. I 2014 var bidraget 0,3 prosentpoeng høyere enn i 2013. I 2015 derimot var bidraget negativt: Timeverk fra innleide arbeidere innenfor de to næringene bidro til at samlet industriproduksjon ble 0,6 prosentpoeng lavere enn om timeverkene ikke ble inkludert.³ Dette viser at timeverk utført av innleide arbeidere er viktig å ta hensyn til for å få en mest mulig presis forståelse av konjunkturutviklingen i industriproduksjonen.

³ Disse endringsbidragene fra de to nevnte næringene lar seg beregne ved å se på hvilken betydning disse næringene har for samlet industriproduksjon i Norge. Hvor betydningsfull en næring er for samlet industriproduksjon bygger på opplysninger om bearbeidingsverdier til faktorpriser som brukes i vektgrunnlaget. For mer informasjon, se SSBs egen artikkel om innleid arbeidskraft i industrien i 2015: <http://www.ssb.no/energi-og-industri/artikler-og-publikasjoner/mindre-bruk-av-innleide-arbeidere-i-industrien-i-2015>.

Referanser

Berg, Lars Petter og Nils Arne Krøtø (2015). Matvarer – en stor og viktig norsk industri, *Samfunnsspeilet* 1, 2015, Statistisk sentralbyrå, 1-8.

Brynjolfsson, E. og McAfee, A. (2011). *Race against the machine: How the digital revolution is accelerating innovation, driving productivity, and irreversibly transforming employment and the economy*. Digital Frontier Press. Lexington, MA

Bråten, M., E. Albrechtsen, R. K. Andersen, T. Tovslid og R. Værnes (2014). «Innleide arbeidstakere i verfts- og petroleumsindustrien – styring av arbeidsmiljø og personskaderisiko», FAFO-rapport 2014/54, Fafo, [URL]: <http://www.faf.no/~faf/images/pub/2014/20401.pdf>

Jordfald, Bård og Mona Bråten (2014): Bærekraftige muligheter og løsninger for avistrykkeriene. Fafo-notat 2014/02, Fafo, [URL]: <http://www.faf.no/pub/rapp/10189/10189.pdf>

Frey, C.B. og M. A. Osborne (2013). The future employment: How Susceptible Are Jobs To Computerisation? [URL] : http://www.oxfordmartin.ox.ac.uk/downloads/academic/The_Future_of_Employment.pdf

Landbruksdirektoratet (2014). «RÅK-import: Nedsatt tollsats for industrielt bearbejdede landbruksvarer», [URL]: <https://www.slf.dep.no/no/inter-nasjonal-handel/import/rak-import-ravaretoll#regelverket>

Lööv, Daniel (2014): *Statistik över ordreingång ger bild av krisen*, Statistiska Centralbyrå (SCB), 2014 (49), [URL]: http://scb.se/sv/_Hitta-statistik/Artiklar/Statistik-over-orderingang-ger-bild-av-krisen/

Mælum, E. og M. Engebretsen (2016). *Oljeprisfall gav negativ årsvekst i produsentprisindeksen*, (SSB-artikkel), [URL]: <http://www.ssb.no/priser-og-prisindekser/artikler-og-publikasjoner/oljeprisfall-gav-negativ-arsvekst-i-produsentprisindeksen>

NOU (2004: 2): *Effekter og effektivitet - Effekter av statlig innsats for regional utvikling og distriktspolitiske mål*, Kommunal- og regionaldepartementet, [URL]: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kmd/dok/nouer/2004/nou-2004-2.html?id=383676>

Skoglund, Tor (2008): «Industriusselsetningen på topp i 1974» i *Fra håndkraft til høyteknologi – norsk industri siden 1829*, Statistiske analyser 100, Statistisk sentralbyrå, 73-84.

St. meld. nr. 39 (2014): *Mangfold av vinnere – Næringspolitikken mot 2020*, Nærings- og handelsdepartementet, [URL]: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/nfd/dok/regpubl/stmeld/2013-2014/meld-st-39-20132014.html?id=729296>

Store Norske Leksikon (2015): *Økonomi og næringsliv i Sverige*, [URL]: http://snl.no/%C3%98konomi_og_n%C3%A6ringsliv_i_Sverige

Teknologirådet (2013). «Made in Norway? Hvordan roboter, 3D-printere og digitalisering gir nye muligheter for norsk industri», [URL]. https://teknologiradet.no/wp-content/uploads/sites/19/2013/08/MadeinNorway_IX2OX.pdf

Vaage, Odd Frank (2016). *Norsk mediebarometer 2015*, Statistiske analyser 146, Statistisk sentralbyrå. [URL]: https://www.ssb.no/kultur-og-fritid/artikler-og-publikasjoner/_attachment/262805?ts=154710d88a8

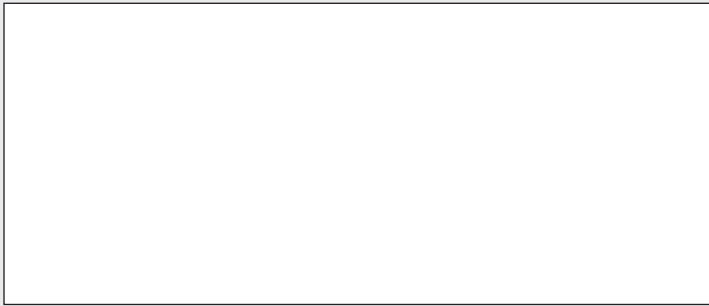
Figurregister

1. Oljedrevet nedgang i norsk industriproduksjon	
1.1. Produksjonsindeks for industrien. 2005-2015 (2005=100)	10
1.2. Prosentvis endring for samtlige industrinæringene i produksjonsindeksen. 2014-2015.....	11
2. Produksjonen i de ulike industrinæringene	
2.1. Produksjonsutvikling innenfor de ulike varekategoriene. Januar 2005-desember 2015. Sesongjustert tremåneders glidende gjennomsnitt. (2005=100).....	13
2.2. Næringenes vektorer i industrien. Prosent. 2015	14
2.3. Produksjon av investeringsvarer. 2005-2015 (2005=100)	16
2.4. Produksjonsindeks for papir- og papirvareindustrien. 2005-2014. Større nedleggelses innenfor papir- og papirvareindustrien er vist i figuren.....	17
2.5. Produksjon av innsatsvarer. 2005-2015 (2005=100).....	18
2.6. Produksjon av konsumvarer. 2005-2015 (2005=100)	20
2.7. Produksjon av blandede varettyper. 2005-2015 (2005=100).....	22
3. Betydelig svakere utvikling i Norge sammenlignet med euroområdet	
3.1. Industriproduksjon i Norge og euroområdet. 1. kvartal 2010-4. kvartal 2015. Sesongjusterte tall. (2010=100)	25
3.2. Industriproduksjon i Norge, Sverige og Danmark. 1. kvartal 2010-4. kvartal 2015. Sesongjusterte tall (2010=100)	26
4. Andre indikatorer	
4.1. Omsetning i industrien på hjemmemarked, eksportmarked og totalt. 2014-2015	29
4.2. Omsetning i industrien på hjemmemarkedet og eksportmarkedet. 2008-2015. (2008=100)	29
4.3. Omsetning i de ulike industrinæringene. 2014-2015. Prosentvis endring.....	30
4.4. Omsetning i utvalgte næringer med negativ årsendring. 1. kvartal 2013-4. kvartal 2015. (2013=100)	31
4.5. Omsetning i utvalgte næringer med positiv årsendring. (2013=100)	31
4.6. Sysselsetting i industri, olje- og gass-sektoren og totalt for industri og olje- og gasssektoren. 1970-2015	32
4.7. Sysselsetting i industrien fordelt på næring. Prosentvis endring. 2014-2015	33
4.8. Investeringer i industrien. 2014 og 2015. Millioner kroner	34
5. Regionale forskjeller i verdiskaping og sysselsetting i industrien	
5.1. Sysselsetting og verdiskaping (løpende priser) i industri. 1970-2014.....	39
5.2. Fylkesfordelt sysselsetting i industrien. 2014	39
6. Mindre innleid arbeidskraft i industrien i 2015	
6.1. Innleide timeverk i industrien. 1. kvartal 2012-4. kvartal 2015.....	41
6.2. Produksjonsindeks og innleide timeverk i bygging av skip og oljeplattformer. 1. kvartal 2012-4. kvartal 2015. Produksjonsindeksen er sesongjustert. (2010=100).....	43
6.3. Timeverk utført av innleide arbeidere i 2015. Prosentvis endring fra samme måned i 2014. Bygging av skip og oljeplattformer og maskinreparasjon og -installasjon	43
6.4. Innleide timeverks bidrag til endring i produksjonen i 2015. Bygging av skip og oljeplattformer og maskinreparasjon og -installasjon.....	44
6.4. Bidrag til endring i industriproduksjonen fra innleide arbeidere. Januar 2013-desember 2015	44

Tabellregister

1. Oljedrevet nedgang i norsk industriproduksjon	
1.1. Oversikt over utviklingen i industrien. 2015.....	9
4. Andre indikatorer	
4.1. Sysselsetting i industrien fordelt på næringer. 2005-2015	33
5. Regionale forskjeller i verdiskaping og sysselsetting i industrien	
5.1. Verdiskaping i industrien i alle fylkene. 2005-2014. Millioner kroner	38
5.2. Fylkesfordelt sysselsetting i industrien. 2005-2014	40

Returadresse:
Postboks 1400 Rasta
2225 Kongsvinger

Avsender:
Statistisk sentralbyrå

Postadresse:
Postboks 8131 Dep
0033 Oslo

Besøksadresse:
Akersveien 26, Oslo
Oterveien 23, Kongsvinger

E-post: ssb@ssb.no
Internett: www.ssb.no
Telefon: 62 88 50 00

ISBN 978-82-537-9354-2 Trykt versjon
ISBN 978-82-537-9355-9 Elektronisk versjon
ISSN 0804-3321

ISBN 978-82-537-9354-2

9 788253 793542

Statistisk sentralbyrå
Statistics Norway